

Náčrt vývoja politického ideového smerovania na Slovensku do roku 2030

Euboš Blaha

Január 2008

OBSAH

Úvod	2
1. Súčasný stav v rámci modelu dvojdimenzionálneho politického spektra	3
2. Predpokladaný vývoj na slovenskom politickom spektre do roku 2013	9
3. Vízia politického ideového smerovania do roku 2030	20
Záver	31
Literatúra	32
Zoznam obrázkov	34
Zoznam skratiek	35

Úvod

V predkladanej štúdií sa sústreďujem na analýzu slovenskej politickej scény v podobe aplikácie modelu dvojdimenzionálneho politického spektra. Vychádzajúc z uvedeného modelu sa snažím načrtnúť možný vývoj slovenskej politickej scény do roku 2013, zohľadňujúc ideové smerovanie jednotlivých relevantných politických strán na Slovensku. Zároveň sa pokúšam načrtnúť niekoľko politických problémov, o ktorých možno dôvodne predpokladať, že budú ťažiskovými do roku 2030. Okrem využitia metódy extrapolácie sa zameriavam na analýzu doterajších trendov či už v západnej Európe alebo na Slovensku.

Moja analýza sa koncentruje čisto na oblasť politických ideí a hodnôt neberúc do úvahy ostatné faktory, ktoré sa môžu podpísať na vývoji slovenského politického spektra, ako sú napríklad otázky politických persón či ekonomický vývoj. Politicko-ideovú oblasť, ktorú v práci skúmam, považujem za najpostihnuteľnejšiu z hľadiska odhadov do budúcnosti.

Poznámkový aparát, použitú literatúru aj zoznam obrázkov zaznamenávam podľa zvyklostí. Keďže v štúdií pracujem predovšetkým so skratkami rôznych politických strán, na konci štúdie možno nájsť zoznam skratiek, ktoré v práci využívam.

Autor

1. Súčasný stav v rámci modelu dvojdimenzionálneho politického spektra

Pádom reálneho socializmu a nástupom globalizovaného kapitalizmu došlo k vážnym posunom na ideologickom vejári, ktorý rozdeľuje politickú scénu na pravicu, stred a ľavicu. Zatiaľ čo pred vyše tridsiatimi rokmi v Európe existoval konsenzus o aktívnom sociálnom štáte, ktorý v zásade akceptovala aj konzervatívna pravica, dnes je situácia celkom opačná. Celá ideologická scéna sa posunula doprava a aktívny sociálny štát rozmerov sedemdesiatych rokov už dnes neakcentuje ani sociálna demokracia. Európske sociálnodemokratické a socialistické strany, ktoré začínali svojho času pri hlásaní radikálnych ľavicových výziev a ktorých ideologické zázemie vyplňal bernsteinovsky chápaný marxizmus, dnes už celkom upustili od svojho pôvodného poslania. Začalo to Bad Godesbergom a skončilo Giddensom.

V deväťdesiatych rokoch sa sociálna demokracia vzdala akýchkoľvek ideologických obmedzení. Definitívne sa vzdala marxizmu a vydala sa na cestu tzv. neortodoxnej ľavice. Ľavice je však v jej politike stále menej a ich východiská stále viac smerujú do stredu politickej škály. Sociálna demokracia sa postavila na liberálne východiská. S nástupom generácie mladých politikov T. Blaira a G. Schrödera vo vodcovských sociálnodemokratických stranách v Európe Labour Party a SPD sa z bývalých socialistických strán definitívne vyprofiloval akýsi liberálny ľavý stred, ktorému britský sociológ A. Giddens vytvoril nálepku „tretia cesta“. Liberálny prvok v smerovaní sociálnej demokracie posilnil aj posun sociálnodemokratických strán k takzvaným postmoderným témam, ako sú registrované partnerstvá homosexuálov, ochrana životného prostredia či dôraz na ochranu menšín (nielen národnostných, ale aj kultúrnych a statusových).

Uvoľnený ľavý priestor po sociálnej demokracii v ideovej rovine postupne zaplňajú neokomunistické strany (napr. nemecká strana Die Linke, talianska Strana komunistickej obnovy a pod.), ktoré sa v Európe združujú pod hlavičkou Strana európskej ľavice. Typickým príkladom radikálne ľavicových strán, ktoré sa vrátili k tradičnej agende sociálnej demokracie spred tridsiatich rokov obohaciať ju o radikálnejšie presadzovanie environmentálnych tém sú škandinávskej červeno-zelené strany, ktoré vo svojich názvoch nesú odkaz na ekologizmus a socializmus. Okrem týchto strán sa niekde v strede ľavého priestoru (medzi tradičnými komunistickými a sociálnodemokratickými ideovými platformami) pohybujú zelené strany, z ktorých sa však mnohé posunuli zľava do stredu politického spektra a obhajujú sociálno-liberálne postoje. Tradičný okrajovo-ľavicový priestor komunistov naďalej okupujú leninské

strany, ktoré odmietajú vstúpiť do Strany európskej ľavice a ustrnuli na ortodoxných dogmách marxizmu-leninizmu (napr. grécka KKE či portugalská PCP).

Pravica sa takisto vyklonila viac doprava a zradikalizovala svoj program smerom k neoliberalným stanoviskám. Centristické strany, ktoré sa zväčša odvolávajú na liberálne hodnoty, sa s týmto vývojom vyrovnali dvojakým spôsobom. Niektoré liberálne strany sa v duchu moderného, resp. sociálneho liberalizmu dostali do podobných ideových vôd, ako moderná sociálna demokracia. Iné liberálne strany naopak prijali základné dogmy neoliberalizmu a v duchu thatcherizmu a reaganizmu omnoho radikálnejšie volajú po obmedzovaní štátnych zásahov do spoločnosti a predovšetkým po voľnom trhu. V ekonomickej oblasti neoliberalnú rétoriku prevzali aj konzervatívne strany, ktoré ešte pred tridsiatimi rokmi obhajovali sociálny štát legitimizujú svoj program katolíckou sociálnou doktrínou, ktorá kladie dôraz nielen na hodnoty subsidiarity, ale aj solidarity. Za posledných dvadsať rokov sa však mnohé konzervatívne strany celkom otvorene prihlásili k neoliberalnému programu a v ekonomickej oblasti hlásajú veľmi podobné hodnoty ako neoliberalne strany. Spomedzi konzervatívnych strán, ktoré si naďalej udržiavajú silnejší sociálny rozmer, možno spomenúť niektoré národné strany, ktoré si v oblasti kultúrnych tém ponechali svoj intenzívny konzervatívny postoj, no v sociálno-ekonomických témach na rozdiel od moderných konzervatívnych strán obhajujú sociálny štát.

Posuny na pravo-ľavom politickom vejári lepšie pochopíme, ak si pomôžeme dvoma pomôckami. Prvou z nich je teória S. Rokkana o konfliktných líniách spoločnosti, ktorá nám ukazuje, že sociálno-ekonomický záujmový konflikt nie je jediným konfliktom v rámci rozdelenia politického spektra. Tradičné pravo-ľavé rozdelenie však pracuje predovšetkým so sociálno-ekonomickými témami a preto môže byť – najmä v období, keď sa do popredia dostávajú kultúrne a postmoderné témy – chvíľkami obskúrne. Druhou pomôckou nech nám je dvojdimenzionálne politické spektrum, ktoré používajú autori ako napríklad H. Eysenck, aby sa vyhli nedôslednostiam tradičného pravo-ľavého spektra.¹ K tomuto modelu sa dostaneme o chvíľu.

Čo sa týka teórie konfliktných línií, v rámci tejto koncepcie predstavuje rozpor, resp. konfliktná línia (po anglicky „cleavage“) stret odlišných záujmových skupín o prisvojenie si čo najväčšej časti obmedzených materiálnych či nemateriálnych hodnôt. Ústrednú tému politických vied predstavujú tie rozpory, ktoré sú vyvolané protichodnými potrebami a záujmami ľudí a ktoré sa zároveň riešia prostredníctvom politickej organizácie. Rozpor

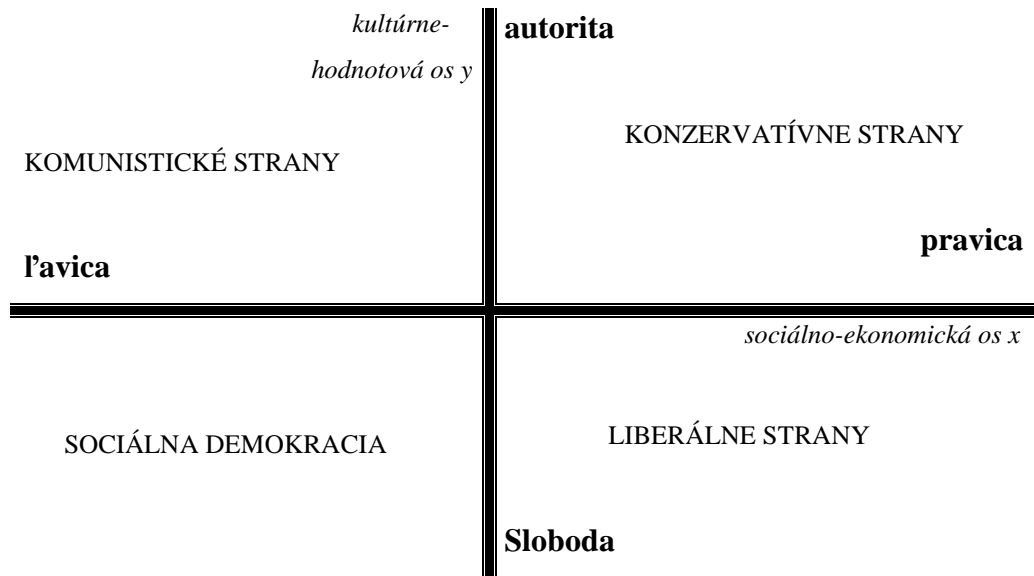
¹ Pozri bližšie Heywood, A.: Politologie. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, s.270-271

existuje v potenciálnej, alebo v otvorenej konfliktnej podobe. V sociálnej štruktúre sa rozpory prejavujú rozdelením spoločnosti na rôzne kolektivity (súdržné skupiny), ktoré môžu zahŕňať uvedomenie si svojich špecifických záujmov. J. Lane a S. Ersson definujú štyri základné línie rozporov ovplyvňujúce podstatným spôsobom politický život: náboženské rozpory, etnické rozpory, triedne rozpory a regionálne rozpory. Jedna z najvplyvnejších teórií cleavages (konfliktných línií) je teória nórskeho politológa S. Rokkana a amerického sociológa S. M. Lipseta. Tí hovoria o štyroch základných konfliktoch: Po prvé, konfliktná línia centrum – periféria (v rámci ktorej nachádzame aj etnickú konfliktnú líniu), po druhé cirkev – štát (resp. náboženský konflikt), po tretie mesto – vidiek (resp. urbánno-rurálny konflikt) a napokon konfliktná línia práca – kapitál, resp. triedny konflikt. K. von Beyme hovorí o 4 základných rozdieloch postkomunistických krajín od súčasných západoeurópskych modelov: po prvé - konflikt medzi širokými antikomunistickými hnutiami a reformnými komunistami na Západe nevídaný, po druhé - triedny konflikt v postkomunistických krajinách ešte nedostatočne rozvinutý, po tretie - väčšia úloha konfliktu mesto – vidiek ako na Západe a po štvrté - veľká úloha etnických cleavages.² Tretia a štvrtá von Beymeho poznámka ešte bude predmetom našich úvah v aplikácii na slovenskú realitu. Jeho druhá poznámka už v slovenskej realite neplatí, pretože triedny konflikt už bol dostatočne rozvinutý. Prvá poznámka je už dlhšiu dobu neaktuálna.

Z teórie konfliktných línií každopádne vyplýva, že tradičné pravo-ľavé spektrum nedokáže celkom presne uchopiť iné ako triedne konflikty v spoločnosti. Omnoho presnejší pohľad nám ponúka spomínané dvojdimenzionálne politické spektrum, ktoré okrem tradičného horizontálneho rozdelenia na ľavicu a pravicu, pridáva aj vertikálne spektrum na škále autorita – sloboda (pozri Obr. č.1).

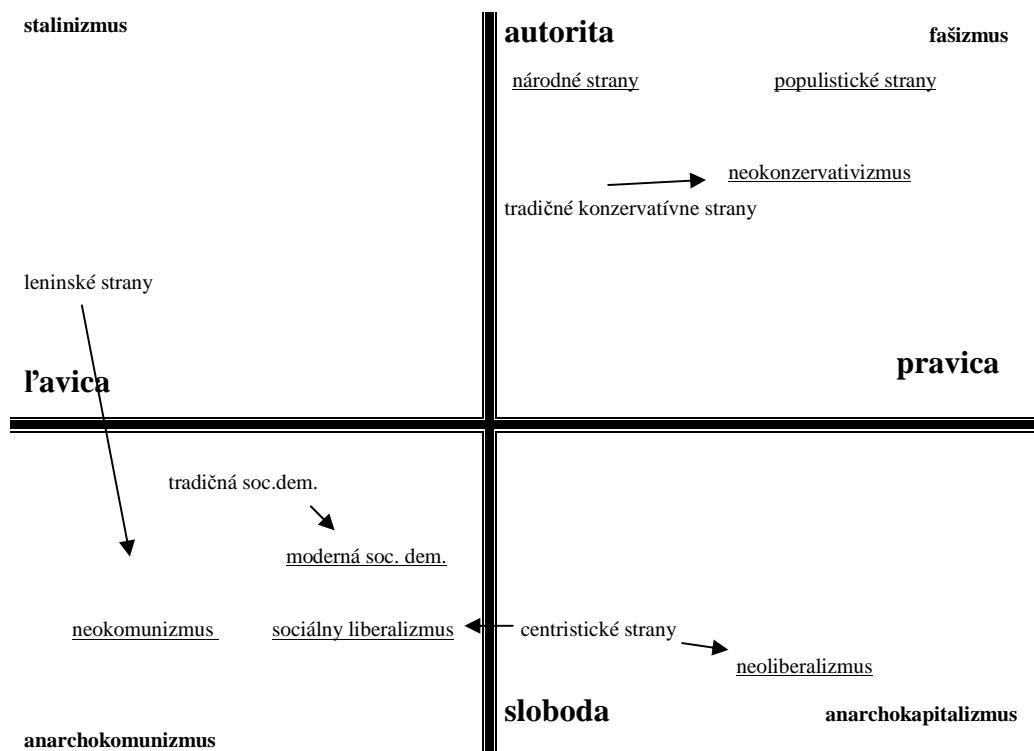
² Pozri bližšie Strmiska, M. a kol.: Postkomunistické systémy a politická pluralita. MPÚ – MU, Brno, s.140-158

Obr.č.1: Dvojdimenzionálne politické spektrum.

Pokiaľ aplikujeme naznačené dvojdimenzionálne rozdelenie, môžeme sledovať jednotlivé posuny politických strán v Európe s väčšou dôslednosťou ako je to v prípade tradičného pravo-ľavého spektra. Subtílnejšie umiestnenie moderných politických ideológií by mohlo vyzerat' asi tak, ako ukazuje Obr. č.2.

Obr. č.2: Posuny na dvojdimenzionálnom politickom spektre.

Vymedzené pozície sú prirodzene iba orientačné, pretože jednotlivé strany v Európe sa líšia vzhľadom na svoj špecifický kultúrny, národný a historický vývoj. Krajnými pozíciami sú každopádne stalinizmus (kombinácia autoritárstva a kultúrne konzervatívnych názorov s ultra-ľavicovými ekonomickými riešeniami), anarchokomunizmus (kombinácia mocenského a kultúrneho libertarianizmu s ultra-ľavicovými ekonomickými riešeniami), anarchokapitalizmus (kombinácia mocenského, kultúrneho aj ekonomického libertarianizmu) a fašizmus, ktorý je tradične vymedzený ako krajná pravica. V prípade fašizmu sa však ukazuje nedokonalosť pravo-ľavého spektra, podľa ktorého síce fašizmus definujeme ako krajne pravicový smer, no robíme tak na základe jeho radikálne autoritatívnych ideí, nie na základe libertárskych ekonomických programov. Naopak, fašistické riešenia v sociálno-ekonomickej oblasti zväčša pracovali skôr s modelom korporativizmu, ktorý predpokladá významné miesto štátu v ekonomike. Na druhej strane, pod fašizmom si možno predstaviť aj Pinochetov režim v Chile, pričom v danom prípade je umiestnenie fašizmu ako kombinácia radikálneho autoritárstva a libertárskych ekonomických názorov relatívne presné. Naznačené problémy však svedčia o tom, že bezproblémové vymedzenie politického spektra nie je dosiahnuteľné.

Pri komparácii s teóriou konfliktných línií je evidentné, že spomínané vymedzenie neberie do úvahy ďalšie konfliktné línie, ako sú urbánno-rurálna či etnická konfliktná línia. Dostatočne vymedzená nie je ani postmoderná konfliktná línia, predovšetkým environmentálna problematika. Aby bolo možné dôslednejšie vymedziť ďalšie konfliktné línie, bolo by potrebné rozšíriť naznačené vymedzenie o priestorovú os, ktorá by v sebe pojala napríklad environmentálne konflikty. Zelené strany síce môžeme programovo umiestniť na podobné miesta aké zaujíma neokomunizmus (v prípade socialistických ekologických strán), resp. sociálny liberalizmus (v prípade liberálnych zelených strán), no výstižnejšie vymedzenie by predpokladalo dôslednejší model.

Napriek tomu je umiestnenie radikálnych zelených strán do priestoru neokomunistických strán obhájiteľné, pretože na horizontálnej osi predpokladá zásadný vstup do vlastníckych práv, ktorý je typický pre ľavicu (hoci účelom je v danom prípade ochrana prírody a nie prioritne sociálna spravodlivosť). Z hľadiska vertikálnej osi zase môžeme pracovať so širšou definíciou pólov sloboda a autorita. Ak si pod horizontálnou osou predstavíme názorové spektrum počínajúce kultúrne silne konzervatívnymi stanoviskami (vrcholom by bolo umiestnenie hore, čiže autorita) a končiac kultúrne silne libertárskymi stanoviskami (vrcholom by bolo umiestnenie dole, čiže sloboda), do daného spektra môžeme zasadiť všetky postmoderné témy, ako je vzťah k legalizácii ľahkých drog, k registrácii

homosexuálnych partnerstiev, k trestu smrti, k eutanázii, k interrupciám a napokon aj k ochrane prírody. Pri takejto interpretácii predpokladáme, že konzervatívne stanoviská (škála „authority“) vystihujú negatívne postoje k legalizácii ľahkých drog, k registrovaným partnerstvám, k eutanázii, k interrupciám či k radikálnemu poňatiu ochrany životného prostredia. Pri konzervatívnych stanoviskách naopak možno očakávať podporu trestu smrti. Ku konzervatívnym hodnotám na škále sloboda – autorita môžeme zaradiť aj silne národne orientované postoje, nacionalizmus, tradicionalizmus, klerikalizmus a pod. Na druhej strane, pozitívne stanoviská k vybraným postmoderným témam možno očakávať od kultúrne liberálnych a libertínskych názorových prúdov (škála „slobody“).

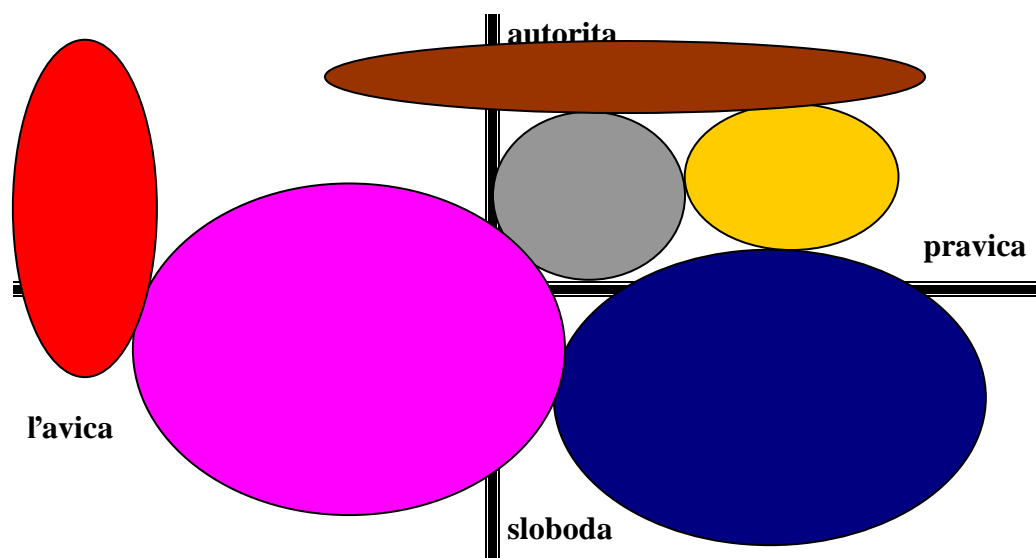
Účelom tejto práce každopádne nie je detailná analýza politického spektra. Doterajšia analýza nám má pomôcť zorientovať sa v súčasnej situácii na ideovom politickom spektre, aby sme dokázali lepšie uchopiť problematiku predpokladaného vývoja v tejto oblasti. Pokiaľ sa teda uspokojíme s dvojdimenzionálnym politickým spektrom, môžeme sa pokúsiť pracovať v jeho rámci aj s postmodernou konfliktnou líniou, náboženskou konfliktnou líniou, urbánno-rurálnou konfliktnou líniou, ako aj s konfliktnou líniou centrum - periféria. Napokon, posledne spomínanú líniu sme už umiestnili v podobe národných strán na pravú stranu spektra do konzervatívnych vôd. Uchopenie urbánno-rurálnej konfliktnéj línie je ťažšie, najmä keď uvážime že typický reprezentant tejto línie – agrárne strany – sa už takmer v západnej Európe nevyskytujú. Ak sledujeme vývoj politických strán v západnej Európe, zisťujeme, že z agrárnych strán sa zväčša vyvinuli strany liberálne, resp. centristické. Ako však uvidíme, vývoj na Slovensku je z hľadiska tejto konfliktnéj línie špecifický, najmä v súvislosti s politickou stranou ĽS-HZDS. Z hľadiska náboženskej konfliktnéj línie možno tematizovať radikálnejšie kresťansko-demokratické strany (napr. v Škandinávii), ktoré kladú príslovečný dôraz na kultúrno-konzervatívne hodnoty a zväčša prijímajú agendu Novej pravice v rámci ekonomických otázok (aj keď v minulosti obhajovali sociálny štát a zaujímali umiernennejšie sociálno-ekonomické postoje). Umiestnenie týchto strán pod značku „neokonzervativizmus“ je relatívne presné.³

³ Pozri bližšie Strmiska, M. a kol.: Politické strany moderní Evropy. Portál, Praha 2005

2. Predpokladaný vývoj na slovenskom politickom spektre do roku 2013

Našu pozornosť v tejto chvíli upriamime na Slovenskú republiku, ktorá v mnohom kopíruje vývoj v západnej Európe, no v určitých oblastiach si ponecháva svoje špecifiká. Ak by sme sa teda pokúsili rámcovo vymedziť slovenskú politickú scénu, resp. jej relevantné subjekty, na dvojdimenzionálnej osi, dospeli by sme k nasledujúcemu obrazcu.

Obr. č.3: Slovenská politická scéna na politickom spektre.

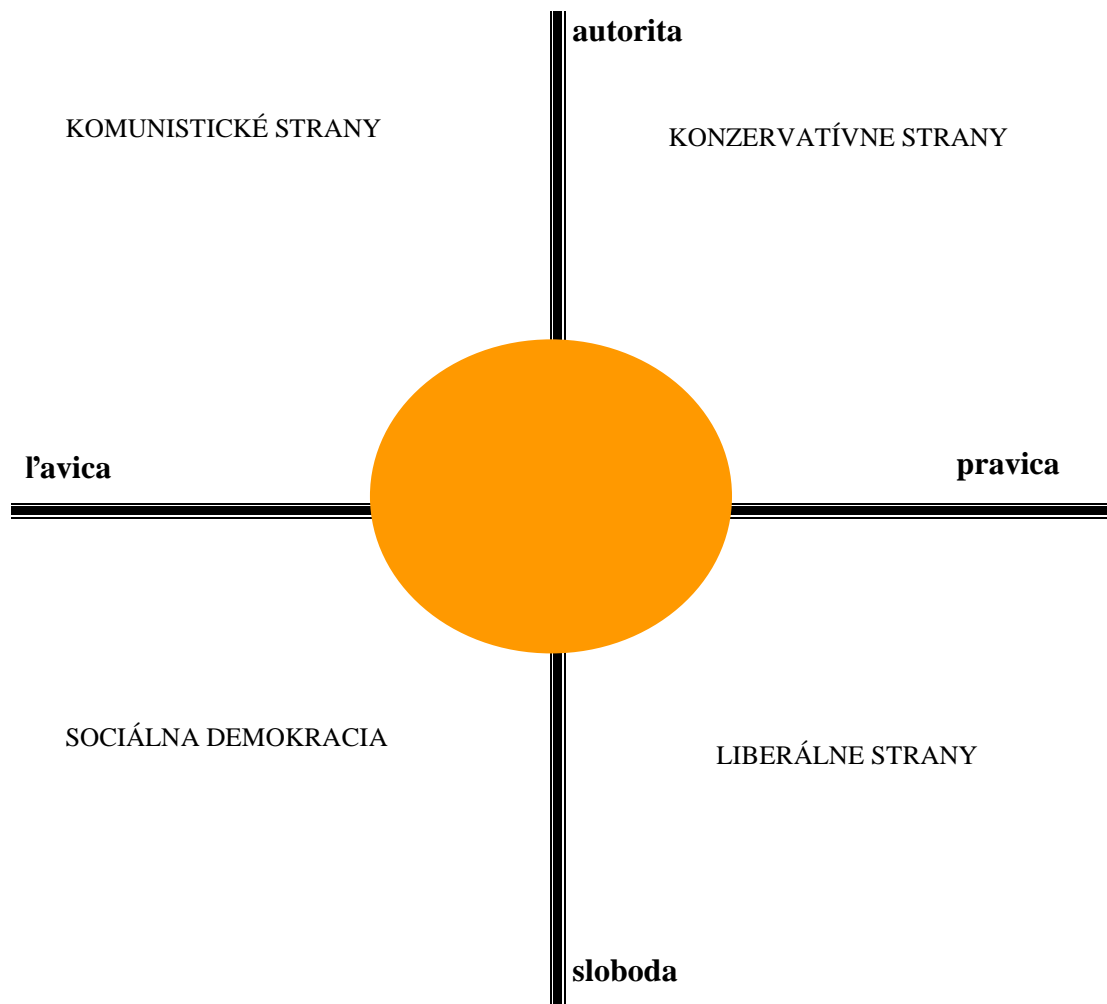
Jednotlivé kruhy reprezentujú jednotlivé politické strany na Slovensku, ktorých preferencie dlhodobejšie prekračujú tri percentá elektorátu. Najväčšie kruhy sú ružovej a modrej farby. Ružový reprezentuje sociálnodemokratickú stranu SMER-SD, modrý reprezentuje neoliberálnu stranu SDKÚ-DS. Šedý kruh reprezentuje ľudovú stranu ĽS-HZDS, žltý kruh neokonzervatívnu stranu KDH, hnedý kruh národnej strany (SNS, SMK) a červený kruh reprezentuje radikálnu ľavicovú stranu KSS. Umiestnenie kruhov sa snaží vystihnúť aktuálnu pozíciu spomínaných politických strán v ich ideovej orientácii. Z naznačeného obrázku je vidieť, že SMER-SD obsadil priestor, v ktorom dominujú umiernené ľavicové hodnoty na sociálno-ekonomickej horizontálnej osi s určitým presahom k centristickým a mierne pravicovým ideám. Na horizontálnej osi SMER-SD obsadzuje z hľadiska kultúrnych

a hodnotových otázok umiernené liberálne stanoviská, no zároveň presahuje až k neutrálnym, prípadne k mierne konzervatívnym stanoviskám. V rámci ľavého priestoru si môžeme všimnúť ešte pozíciu KSS, ktorá v súčasnosti zaujíma z hľadiska horizontálnej osi radikálne ľavicové postoje, zatiaľ čo z hľadiska vertikálnej osi zastáva skôr konzervatívne stanoviská s presahom do mierne liberálnych postojov.

Na pravej strane spektra vidíme ako najväčší subjekt SDKÚ-DS, ktorá plne obsadzuje pravicový a libertínsky priestor s miernym presahom do kultúrne konzervatívneho priestoru. Najväčší pretlak je v oblasti pravicového konzervatívneho priestoru, v ktorom nachádzame ĽS-HZDS, KDĽ, SNS a SMK. Priestor SNS sa na pravo-ľavej horizontálnej osi tiahne k centristickým riešeniam s väčším presahom k pravicovým názorom, no zároveň s miernym presahom k umiernené ľavicovým názorom. Z hľadiska kultúrnej vertikálnej osi sa SNS nachádza na silne konzervatívnych stanoviskách. Za zmienku stojí presah SNS siahajúci až k severovýchodu dvojdimenzionálnej osi, kde sa nachádzajú populistické strany (v západnej Európe reprezentované rôznymi xenofóbne zameranými politickými subjektmi). Tento presah je v súčasnosti iba verbálny a aj to obmedzený na niektoré výroky lídra SNS J. Slotu, no napriek tomu s ním treba pracovať, pretože je dostatočným dôvodom pre elektorát tohto ideového zamerania, aby sympatizoval s uvedenou stranou. S určitými špecifikami možno pozíciu SNS chápať ako totožnú pozíciu SMK, no v prípade SMK sú jednotlivé špecifiká na dvojdimenzionálnej osi prakticky nepostihnuteľné. SMK možno rovnako dobre zasadiť na tejto osi aj do pozíciu KDĽ či ĽS-HZDS. Podstata ideového smerovania tejto strany je totiž v národnostnej menšinovej problematike a tým je jej zaznačenie na dvojdimenzionálnej osi veľmi problematické. Z hľadiska sociálno-ekonomického a kultúrneho rozdelenia je však umiestnenie SMK ako národnej strany v hneďom polkruhu relatívne presné. Ostávajúce subjekty ĽS-HZDS a KDĽ sa nachádzajú na pravom strane spektra s príklonom ku konzervatívnym stanoviskám. ĽS-HZDS má zo sociálno-ekonomického hľadiska umiernenějšíe predstavy smerujúce skôr k stredu pravo-ľavej škály, zatiaľ čo KDĽ sa prezentuje neokonzervatívnymi stanoviskami či už v sociálno-ekonomických alebo kultúrnych otázkach.

V rámci predstaveného modelu je dôležité poznamenať že voličsky najzastúpenejší priestor sa nachádza v stredovom kruhu, ktorý je naznačený na Obr. č.4.

Obr. č.4: *Voličsky najzastúpenejší priestor na politickom spektre.*

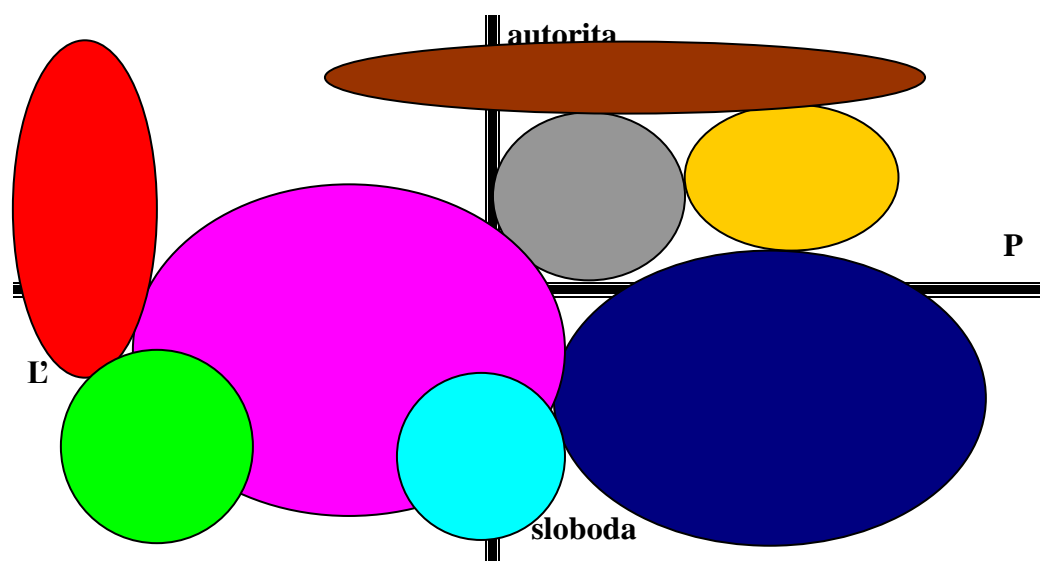

Vzhľadom na špecifickú agendu národných strán (SNS, SMK) daný obrázok nedokáže postihnúť voličskú atraktivitu týchto strán a je preto z tohto hľadiska nepresný. Čo nám však Obr. č. 4 dokáže ukázať, to je priestor, do ktorého gravitujú predovšetkým najväčšie subjekty na politickom spektre, ktoré majú prirodzený záujem o čo najväčší počet voličov smerujúc k charakteristickým črtám typickým pre tzv. catch-all parties, resp. univerzálne strany. Táto charakteristika sa týka predovšetkým strán SMER-SD a SDKÚ-DS, jednej v ľavom priestore, druhej v pravom priestore. V súčasnosti dokázal SMER-SD presiahnuť aj do umiernené pravicového a centristického priestoru a vysunúť tak SDKÚ-DS do čisto neoliberalného priestoru. Odráža sa to aj na voličských preferenciách, ktoré sa pri strane SMER-SD pohybujú od vyše 30% až po vyše 40%, zatiaľ čo SDKÚ stagnuje na približne 15%. Pod tento fakt sa podpísalo aj to, že SDKÚ-DS na rozdiel od SMER-SD nedokázala pokryť horný priestor vertikálnej osi, a teda kultúrne konzervatívne stanoviská prenechala stranám ako KDĽ, SMK,

SNS a ĽS-HZDS. Príklon SDKÚ-DS k národným témam, neutrálne postoje v kultúrnych otázkach a udržiavanie kresťanskej identity však dáva dôvody na predpoklad, že SDKÚ-DS strategicky smeruje k pohlteniu celého pravého priestoru.

Ak sa náš naznačený model pokúsime rozšíriť o alternatívy, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou (ak vychádzame z vývoja západoeurópskych krajín) neminú ani Slovenskú republiku, Obr. č.3 rozšírime o zelenú stranu, prípadne o sociálno-liberálnu stranu.

Obr. č.5: *Potenciálny vývoj slovenského politického spektra.*

Umiestnene zeleného kruhu (radikálne environmentálnej strany) a belasého kruhu (sociálno-liberálnej strany) však potrebuje svoje dodatočné vysvetlenie. Nie je veľmi pravdepodobné, že politické spektrum dokáže absorbovať ešte dva subjekty, a preto treba skôr predpokladať, že vo vývoji politického spektra dôjde v najbližšom čase k rozšíreniu o maximálne jeden subjekt. Buď to bude radikálne ekologický subjekt, ktorý znemožní prechod KSS na nekomunistické pozície a prijme agendu, typickú pre červeno-zelené strany v Škandinávii, prípadne v Grécku (príklad strany Synaspismos), alebo to bude umiernené ekologický subjekt so sociálno-liberálnym smerovaním, ktorý tak znemožní rozvoju čistej sociálno-liberálnej strany. V každom prípade však v najbližších desaťročiach možno očakávať presadenie sa ekologickej formácie, radikálneho či umierneného razenia.

Na Slovensku existuje environmentálna strana SZ, ktorá má potenciál stať sa relevantným hráčom na politickom poli Slovenska. V súčasnosti skôr inklinuje k umierneným

stanoviskám a ak vychádzame z príkladu českých Zelených, potom môžeme predpokladať, že SZ sa umiestni na pozície, ktoré vymedzuje v Obr. č.5 belasý kruh. Tento priestor v súčasnosti zaujíma sociálno-liberálna strana SF. Možno preto predpokladať, že dôjde k fúzii SZ a SF, čo dosvedčuje aj spolupráca týchto dvoch strán pred parlamentnými voľbami roku 2006.⁴ Zároveň však nie je vylúčené, že radikálna časť zelených prejde do transformovanej KSS, ktorý by tak dokázala obsadiť neokomunistický priestor a obohatiť ho o radikálne zelenú agendu. Vhodnou rétorikou by si KSS zároveň mohla ustrážiť časť priestoru, ktorý jej patrí v súčasnosti a ktorý je na obraze umiestnený na severozápade dvojdimenzionálneho politického spektra. Severozápad politického spektra je však voličsky čoraz menej zastúpený (reprezentujú ho zväčša starší nostalgickí voliči KSS) a možno sa stane korisťou malej komunistickej strany (napr. Úsvit), ktorá nezíska dostatok podpory, aby sa stala relevantným politickým subjektom. Ak sa pozrieme bližšie na vývoj v niektorých krajinách západnej Európy (napr. Benelux, Škandinávia, Nemecko), zistíme, že presne k takémuto vývoju došlo v posledných dekádach. Malé ortodoxné komunistické strany (napr. holandská Nová komunistická strana, nemecká DKP, nórská Komunistická strana a pod.) nedosahujú volebné výsledky dosahujúce ani len 3%, zatiaľ čo neokomunistické červeno-zelené strany v týchto krajinách dosahujú výsledky presahujúce 5% (napr. holandská Socialistická strana, nemecká Die Linke, nórská Ľavicová socialistická strana).⁵

Turbulentný vývoj možno očakávať aj na severovýchode dvojdimenzionálneho politického spektra. Turbulencie sa pravdepodobne nedotknú národných subjektov (SNS, SMK), ktorá sa navzájom voličsky živia a ich preferencie, hoci môžu mierne poklesnúť, budú zrejme dosahovať minimálne 8% voličskej podpory aj v najbližších rokoch. Iná je však situácia s ĽS-HZDS a KDĽ.

Ak sa zamyslíme nad ĽS-HZDS, môžeme dôjsť k záveru, že táto strana za posledné roky definitívne stratila svoj „imidž“ kvázi-sociálnej strany, programovo sa vyprofilovala ako pravicová konzervatívna strana ľudového typu a jej líder V. Mečiar sa stal čoraz menej zrozumiteľný pre prevažne ľavicový elektorát, ktorý ĽS-HZDS tradične oslovovala. ĽS-HZDS sa nepodarilo pretransformovať na štandardnú pravicovú stranu, nezískala tradičných voličov pravice, stratila tradičných voličov ľavice a za posledných 8 rokov jej podpora klesla

⁴ Nie je vylúčené, že SZ sa podujme k hlbšej spolupráci so stranou SMER-SD, k čomu koncom roka 2007 naozaj smeruje. To však neznamená, že v dlhodobjšom horizonte nebude mať priestor pre samostatnú aktivitu a že nezíska na relevancii. Nepredpokladáme, že SMER-SD pohltí SZ, prinajmenšom nie na dlhšie obdobie.

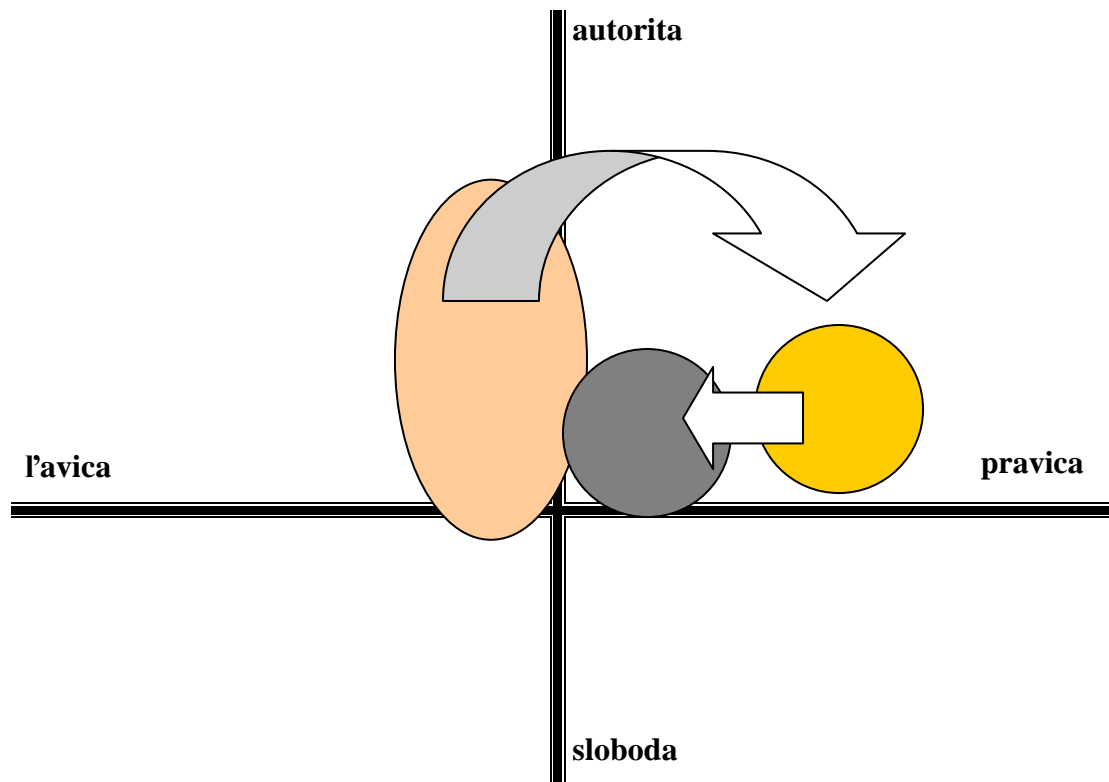
⁵ Výnimkami spomedzi ortodoxných komunistických strán, ktoré dokážu dosahovať volebné zisky nad 5%, sú grécka KKE a portugalská PCP. Medzi úspešné ortodoxnejšie komunistické strany patria aj česká KSČM a cyperský AKEL. Pravda, úspechy posledne spomínanej strany (na Cypre sa účastní vládnych koalícií a dosahuje aj 30% volebné zisky) sú dôsledkom nielen komunistickej rétoriky strany AKEL, ale aj jej nacionálnej rétoriky v spore s tureckou časťou Cypru.

z 27% na zarážajúcich 8,79% (pokles z 907 103 hlasov na 202 540 hlasov).⁶ Reakciou ĽS-HZDS bol posun od programovo neokonzervatívnych pozícií k centristickým pozíciám, ktoré však nedokázala, resp. nechcela pretaviť v rámci vertikálnej kultúrnej osi a z hľadiska kultúrnych a hodnotových otázok ostala na umiernené konzervatívnych stanoviskách. Svoj opätovný príklon k stredu (tentoraz na rozdiel od počiatočného obdobia bez sociálno-reformnej orientácie) v súčasnosti ĽS-HZDS demonštruje cez uchopenie konfliktnej línie, ktorá jej v minulosti prinášala vysoké volebné zisky, t.j. konfliktná línia mesto – vidiek. Pokiaľ prijmeme argumentáciu poukazujúcu na význam rurálno-urbánneho voličského štiepenia v slovenskej spoločnosti⁷, možno chápať súčasný príklon ĽS-HZDS k agrárnej problematike ako snahu opätovne osloviť vidieckych voličov a udržať si svoju identitu ako centristická neo-agrárna strana. Ak podrobnejšie sledujeme ideový vývoj ĽS-HZDS od jej vzniku, dospejeme k vymedzeniu, ktoré zachytáva Obr. č.6. Naznačený posun ĽS-HZDS dáva tejto strane šancu „prežiť“ v nasledujúcich voľbách, no jej zisk by nemal presiahnuť 8%. Do roku 2013 je však pravdepodobné, že ideový priestor ĽS-HZDS dokáže pohltiť trojica strán SMER-SD, SNS a SDKÚ-DS.

⁶ Porovnaj http://www.statistics.sk/nrsr_2006/slov/index.jsp?subP=v

⁷ Strmiska, M. a kol.: Postkomunistické soustavy a politická pluralita. MPÚ – MU, Brno, s.140-158. Konfliktná línia mesto – vidiek sa ukazuje ako veľmi významný pól, i keď na prvý pohľad nehrá veľkú úlohu. Treba si uvedomiť, že na Slovensku žije takmer 44 percent obyvateľstva v obciach do 5000 obyvateľov. Ukazuje to na výrazne vidiecky charakter sídelnej štruktúry Slovenska. Po 1989 sa síce neobjavila žiadna relevantná agrárna strana, ale o konflikte mesto – vidiek získame lepšie informácie z pohľadu na to, ako volia obyvatelia mesta a ako obyvatelia vidieka. Ukazuje sa, že obyvatelia vidieka v prevažnej väčšine volili HZDS, prípadne SNS. Strany SDKÚ, KDH či SĽS volili najmä mestskí voliči. Výraznosť tohto vzťahu sa ukazuje i na faktore vzdelanosti. Vzdelanejšie a sekularizovanejšie mestské obyvateľstvo volili strany typu SDKÚ, KDH či SĽS a pod. HZDS a SNS malo podporu najmä elektorátu so strednou školou bez maturity. Ak teda odhliadneme od prvých ponovembrových volieb, v nasledujúcich voľbách sa na Slovensku vyprofilovali dve zoskupenia strán. Jedno preferovali predovšetkým vidiecki voliči s nižšou úrovňou vzdelania, druhé naopak skôr mestskí obyvatelia s vyšším vzdelaním. Tým sa vytvorila konfliktná línia mesto – vidiek, ktorá veľmi hlboko a významne štiepila slovenskú spoločnosť. Vo voľbách v roku 1992 a 1994 zvíťazili strany zastupujúce rurálnu zložku slovenskej spoločnosti, v rokoch 1998 a 2002 naopak mestské strany. Tento fakt dokladá i to, že príčinou úspechu protimečiarovskej opozície v 1998 bol najmä prudký rast volebnej účasti mestách. Daný vzťah sa ukazuje i na prezidentských voľbách v 1999, kedy sa voliči R. Schustera profilovali najmä v mestách (získal v druhom kole 57,2 percenta hlasov) a V. Mečiara zasa na vidieku (42,8 percenta hlasov).

Obr. č.6: *Ideové posuny LS-HZDS.*

Ideovo veľmi stabilnú pozíciu si na slovenskej politickej scéne uchováva KDH. S menšími odchýlkami sa pohybuje na neokonzervatívnej pozícii. V súvislosti s klesajúcimi preferenciami tejto strany a v súvislosti s nevyhnutnosťou zjednocovania pravícového spektra voči v posledných rokoch dominujúcej sociálnodemokratickej strane SMER-SD však možno očakávať, že ideový priestor obsadený KDH získa neoliberálna strana SDKÚ-DS, ktorá sa tak síce bude nútená vzdať liberálnych postojov v kultúrnych otázkach a prikloniť sa na neutrálne či konzervatívnejšie pozície, no vzhľadom na dôraz SDKÚ-DS na ekonomické témy nie je tento vývoj nepredstaviteľný. Pokiaľ KDH v slovenskej spoločnosti reprezentuje ešte aj náboženskú konfliktnú líniu, potom by prípadný posun SDKÚ-DS musel eliminovať aj tento zdroj identity KDH. Svoju úlohu pri pohltení priestoru, ktorý dnes patrí KDH, môže zohrať aj SNS. Je každopádne otázne, či sa KDH odoberie na „politický cintorín“ už v najbližších voľbách, no nie je vylúčené, že už v roku 2013 nebude KDH patriť medzi strany, ktoré prekročia 5% hranicu potrebnú na vstup do parlamentu.

Určitý posun, ktorý sme už naznačili, čaká aj najväčšie politické subjekty – SMER-SD a SDKÚ-DS. Pokiaľ budú – ako možno predpokladať – oba tieto subjekty smerovať

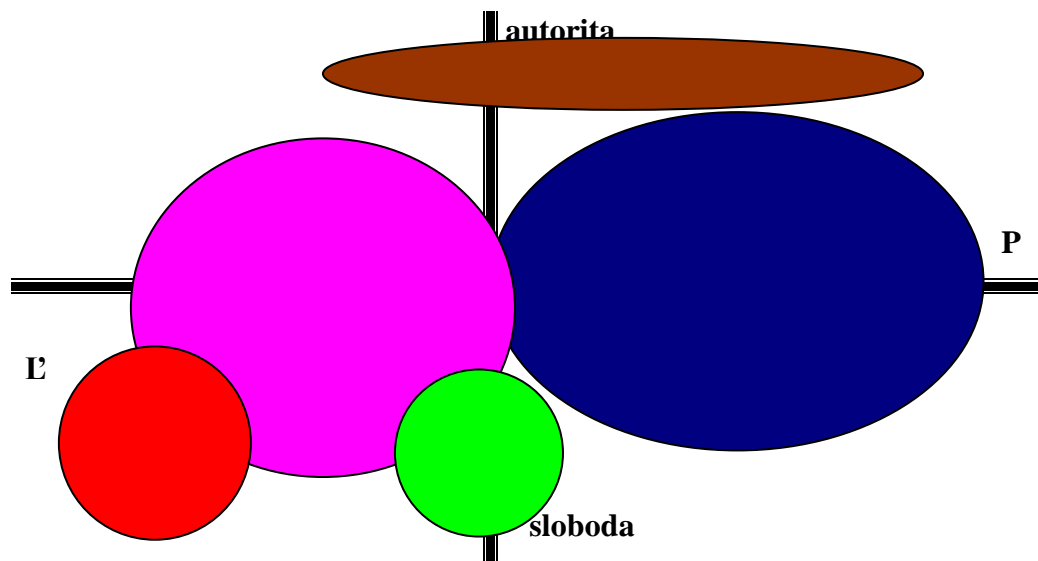
k univerzalizmu (tzv. catch-all party) v snahe získať si čo najväčší počet voličov, ich posun bude nasledovný. SMER-SD sa aspoň v najbližších rokoch v tradične konzervatívnej slovenskej spoločnosti nebude orientovať na postmoderné témy (ako je to typické pre sociálnodemokratické strany v západnej Európe) a na vertikálnej osi bude zastávať neutrálne stanoviská s gravitáciou na umiernených voličov konzervatívneho aj liberálneho razenia. Na druhej strane, SMER-SD sa bude musieť – či už chcene alebo nechcene – orientovať v rámci horizontálnej osi na ľavicovejšie riešenia, ktoré ho vytlačia s umiernené pravicového presahu, ktorým dnes dokáže uberať potenciálnych voličov strane SDKÚ-DS.⁸ V roku 2013 každopádne možno predpokladať, že SDKÚ-DS sa podarí uchopiť časť strateného priestoru na stredo-pravej strane horizontálnej osi a zníži tak náskok strany SMER-SD vo volebných výsledkoch. Tomu by mohli predchádzať aj ekonomické a sociálne faktory v Slovenskej republike, ktorej ekonomický rast a obdobie hospodárskeho boomu nemôžu trvať večne. Zatiaľ čo teda v najbližších voľbách SMER-SD ešte môže potvrdiť svoju dominujúcu pozíciu a s veľkou pravdepodobnosťou vytvoriť vládnu koalíciu, v roku 2013 už bude volebný výsledok tesnejší a nie je vylúčené, že najväčšie strany (SMER-SD a SDKÚ-DS) budú nútené vytvoriť tzv. veľkú koalíciu medzi sebou. K takémuto kroku by mohli pomôcť prieniky v kultúrnych otázkach (aj keď treba vziať do úvahy, že SDKÚ-DS už pravdepodobne bude vystupovať konzervatívnejšie, ak má ambíciu pohltiť priestor KDĽ) a časom eliminovaná personálna animozita súčasných politikov oboch strán.

Ak by sme si naznačené úvahy premietli modelovo do obrázku vymedzujúceho predpokladaný vývoj v roku 2013, dospeli by sme k Obr. č.7. Ako z daného obrázku vyplýva, za najpravdepodobnejšiu alternatívu vývoja predpokladáme tú, ktorá počítá s existenciou dvoch veľkých strán (SMER-SD, SDKÚ-DS) s podobnými volebnými výsledkami. Na obrázku je strana SMER-SD vymedzená ružovým kruhom a strana SDKÚ-DS modrým kruhom. Predpoveď zároveň počítá s existenciou štyroch malých strán, ktorých volebné výsledky sa budú pohybovať v rozmedzí 5-8%. Ide o národné strany (SNS, SMK⁹), ktoré naďalej spoločne reprezentuje hnedý kruh a dve zelené strany.

⁸ Isteže, nie je vylúčené, že SMER-SD bude pokračovať v nastúpenej stredo-ľavej rétorike a centristickej ekonomickej politike, ktorá by mu mohla zaručiť podobné volebné výsledky, aké má dnes. Postupoval by tak cestou T. Blaira v britskej Labour Party, ktorá prevzala umiernené neoliberálne ekonomické riešenia v sociálno-ekonomickej sfére od Konzervatívnej strany, no ponechala si aspoň čiastočne sociálno-demokratickú identitu. Tým sa jej podarilo vytlačiť Konzervatívnu stranu do radikálne neoliberálnych polôh. Podobný vývoj sme zaznamenali aj na Slovensku, keď SMER-SD dokázal tento manéver použiť na SDKÚ-DS. Možno však predpokladať, že skôr či neskôr SDKÚ-DS (v Británii zase Konzervatívna strana) získa svoj prirodzený stredo-pravý, resp. umiernené neoliberálny priestor späť. Otázne je len, či to bude už v roku 2013.

⁹ V prípade SMK možno počítať aj s alternatívou rozdelenia tejto strany na dve menšie politické strany. Takéto rozdelenie by mohlo vyplývať zo súčasných turbulencií v strane medzi ortodoxným a umierneným krídlom. Hoci nie je vylúčené, že k takémuto rozdeleniu príde, následný vývoj pravdepodobne presvedčí obe strany

Obr. č. 7: *Vízia slovenského politického spektra do roku 2013.*

Červený kruh v danom prípade reprezentuje nekomunistická strana s radikálne environmentálnym zameraním. Môže ísť o transformovanú KSS alebo o celkom nový subjekt. Nie je isté, či takáto strana dokáže už v roku 2013 dosiahnuť volebný výsledok presahujúci 5% podpory, no v dlhodobejšej budúcnosti (rok 2030) je veľmi pravdepodobné, že zelená agenda sa stane natoľko významnou, že priestor pre radikálne červeno-zelenú stranu sa nájde aj na politickom spektre Slovenska. Vychádzame pritom z predpokladu, že environmentálna globálna kríza bude pokračovať a pravdepodobne sa aj prehĺbovať. Zároveň vychádzame z predpokladu, že posun strany SMER-SD k stredo-ľavým pozíciám a k neutrálnym kultúrnym postojom vyprázdni priestor na juhozápade dvojdimenzionálneho politického spektra, čím si radikálna červeno-zelená strana môže nájsť priestor pre sebarealizáciu.

Zelený kruh reprezentuje umiernenú ekologickú stranu so sociálno-liberálnym zameraním. Môže ísť o Stranu zelených, transformované Slobodné fórum alebo nový subjekt, ktorý pojme sympatizantov oboch týchto strán. Ani v prípade tejto strany nie je vylúčené, že svoj priestor nájde až po roku 2013, no na rozdiel od radikálne ľavicovej strany je pravdepodobnejšie, že už v roku 2013 bude vytvorený priestor aspoň pre umiernených environmentálne naladených voličov, ako aj pre sociálno-liberálne stanoviská. Vychádzame pritom z predpokladu, že ak SDKÚ-DS bude mať ambíciu obsadiť neokonzervatívny priestor KDĽ, uvoľní tak kultúrne liberálny priestor pre stranu takéhoto typu.

k opätovnému spojeniu, ako tomu bolo v prípade SNS pre voľbami v roku 2006. Takýto potenciálny vývoj teda neberieme v analýze do úvahy, resp. neprikladáme mu zásadný význam.

V prípade oboch zelených strán (radikálnej ľavicovej aj umiernené liberálnej) je však predpokladom, že od roku 2013 nebudú silnieť tendencie veľkých strán (SMER-SD, SDKÚ-DS) k premene volebného systému z proporcionálneho na väčšinový. V danom prípade by boli šance zelených strán na úspech limitovanejšie. Na druhej strane nemožno predpokladať, že by bolo v záujme strany SMER-SD „vyšpnúť z hry“ potenciálnych spojencov či už v podobe radikálnej ľavicovej alebo sociálno-liberálnej zelenej strany. SMER-SD by naopak mohol mať v parlamente poistku v podobe *ad hoc* partnera pri presadzovaní svojho stredo-ľavého programu, a to s pomocou oboch partnerov. V prípade neokomunistickej strany sa ukazuje ako podnetná analýza M. Lavera a N. Schofielda, ktorý rozlišujú exekutívne a legislatívne koalície.¹⁰ Legislatívna koalícia je definovaná ako koalícia politických strán, ktoré pri hlasovaní v legislatíve podporujú vládu, a to bez ohľadu na vlastný podiel vo vláde. Takáto koalícia teda môže byť väčšia než koalícia exekutívna. Žiarivým príkladom môže byť spolupráca českej ČSSD s komunistickou KSČM na legislatívnej báze v rokoch 2005-2006. Legislatívna koalícia je koalíciou prípadu od prípadu, resp. hlasovania od hlasovania. Ako dodávajú Laver s Schodiendom, kľúčovým faktorom sa totiž stáva presadenie určitého programu, nie účasť v exekutive. Práve v tomto kontexte by sa ukázala neúčasť neokomunistickej strany v parlamente kvôli zmene volebného systému na väčšinový ako potenciálna strata pre SMER-SD.

Ak by sme pristúpili k dohadom o konkrétnych výsledkoch najbližších dvoch parlamentných volieb, možno na základe naznačených úvah dospieť k záveru, že v najbližších voľbách strana SMER-SD udrží svoje dominujúce postavenie a azda bude schopná vytvoriť koalíciu iba s jedným politickým partnerom, a to s SNS. Nie je vylúčená ani koalícia s KDĽ, pokiaľ táto strana dokáže „prežiť“ najbližšie voľby a zároveň bude mať ambíciu posunúť svoje sociálno-ekonomické neokonzervatívne razenie smerom k tradičnému priestoru kresťanskodemokratických strán, ktorý reprezentuje umiernený stredo-pravý priestor so silným akcentom na hodnotu solidarity nachádzajúcu sa v kresťanskom sociálnom učení. Takisto nemožno vylúčiť ani koalíciu s SMK, pokiaľ tá nebude radikalizovať svoju politiku a dokáže zaujímať umiernené národnostné stanoviská. Volebný výsledok ĽS-HZDS, aj keby tesne presiahol 5%, pravdepodobne neumožní vytvorenie dvoj-koalície ani v najbližších voľbách.

Zároveň možno predpokladať, že v najbližších voľbách skončí opätovne v opozícii strana SDKÚ-DS. Pokiaľ sa jej však v danom volebnom období podarí umierniť svoju

¹⁰ Pozri bližšie Říhová, B.: Přehled moderních politologických teorií. Portál, s.r.o., Praha 2000, s.128-129

neoliberálnu politiku a pohltiť priestor KDH konzervatívnejšími postojmi v kultúrnych otázkach, v ďalších voľbách už bude môcť byť pre SMER-SD rovnocenným súperom. Napokon, v najbližších voľbách sa pravdepodobne nedá predpokladať, že by KSS dokázala ukončiť svoju transformáciu na neokomunistickú stranu, ani že by dokázala zužitkovať radikálne uchopenie environmentálnej problematiky na priaznivý volebný výsledok. O niečo väčšie šance má v tomto smere sociálno-liberálna zelená strana, ktorá by mohla vzniknúť symbiózou SF a SZS. Hoci nie je vylúčené, že takáto strana by mohla tesne presiahnuť prah 5% a zamotať karty aj v povolebnom usporiadaní, je pravdepodobnejšie, že v najbližších voľbách ani takáto strana nedosiahne dostatočný počet hlasov na vstup do parlamentu.

Ďalšie voľby, ktoré budú pravdepodobne niekedy v rok 2014, však už môžu vyzeráť inak. Možno očakávať vyrovnaný výsledok veľkých strán SMER-SD a SDKÚ-DS. Do parlamentu sa pravdepodobne prebojujú aj národné strany SNS a SMK, no ich volebný výsledok bude nižší ako v predošlých voľbách. S oveľa väčšou pravdepodobnosťou sa do parlamentu dostane aj umiernená zelená formácia a možno aj radikálne ľavicový subjekt. Vzhľadom na výraznú polarizáciu medzi SNS a SMK nebude možné kalkulovať s trojkoalíciou medzi jednou z veľkých strán (SMER-SD, SDKÚ-DS) a dvoma národnými stranami. Otáznym je zisk zelených strán a vzťah týchto strán k spolupráci s SNS alebo SMK. V roku 2014 preto bude možné kalkulovať pravdepodobne s koalíčným zoskupením medzi SMER-SD, SMK a umiernenou zelenou stranou alebo SDKÚ-DS, SMK a umiernenou zelenou stranou. Jednou z pravdepodobných možností však v danom čase bude aj veľká koalícia medzi stranami SMER-SD a SDKÚ-DS. Tá by do budúcnosti mohla priniesť voličské oslabenie pozícií oboch týchto strán a následné posilnenie radikálne ľavicového subjektu, prípadne príklon k populistickej rétorike zo strany SNS.

Každopádne, ak by vývoj slovenskej politickej scény kopíroval niektoré západoeurópske krajiny, Slovensko by mohlo v druhej dekáde dvadsiateho prvého storočia dospieť k existencii šiestich relevantných politických strán: dvoch veľkých (sociálnodemokratickej a pravicovej); dvoch menších národných strán (slovenskej a maďarskej), pričom vývoj slovenskej národnej strany by mohol smerovať podľa vzoru západných krajín do populistických vôd; napokon, dvoch zelených strán (neokomunistickej a sociálno-liberálnej). Takýto vývoj na ideovom politickom spektre Slovenskej republiky by niesol všetky známky štandardného demokratického prostredia v Európskej únii.

3. Vízia politického ideového smerovania do roku 2030

Vývoj v tretej dekáde dvadsiateho prvého storočia už nemá zmysel sledovať z hľadiska jednotlivých politických strán. Dlhodobejšia vízia si vyžaduje vyššiu úroveň abstrakcie. Otázka znie, či ešte roku 2030 bude aktuálne delenie na pravicu a ľavicu a či náhodou tento dominantný politický konflikt nenahradí nejaký iný zdroj konfliktu. V posledných dekádach sa neraz stalo, že rôzni autori vyhlasovali konflikt medzi pravickou a ľavicou za prekonaný. Ich predpovede sa však zakaždým ukázali ako predčasné.

Roku 1960 napísal americký sociológ D. Bell knihu s názvom *Koniec ideológie?*. Tvrdil v nej, že ideologické polemiky sú už vyčerpané, pretože civilizovaný svet sa zhodol na sociálne orientovanej trhovej ekonomike a všetky politické strany prijali konsenzus o sociálnom štáte. Všetko nasvedčovalo tomu, že Bell sa aspoň v kontexte západnej Európy nemýli, pretože politická scéna v západoeurópskych krajinách skutočne prijala koncept sociálneho štátu takmer s dejinnou posvätnosťou. Doba priala konceptom Marxa či Keynesa a niekoľkých skalných libertariánov iba trpne znášala. Intelektuálna klíma bola natoľko sugestívna, že na provokatívne ultra-liberálne diela v tom čase písuceho F. Hayeka sa všeobecne pozeralo iba s pohrdaním a výsmechom.

Netrvalo však ani štyridsať rokov a všetko sa zmenilo. Zrazu sa objavili autori, ktorí takisto tvrdili, že ideologické diskusie už nemajú zmysel, lenže tentoraz z celkom opačného dôvodu. Tvrdili, že sociálny štát je neudržateľný a za všeobecne prijímaný model vyhlásili ideológiu voľného trhu. Ekonomická globalizácia sa interpretovala ako niečo, čo núti politické strany všetkých ideových orientácií k prijatiu neoliberalnej ideológie. Najprv roku 1989 vyhlásil F. Fukuyama historické víťazstvo liberálnej demokracie a onedlho sa začala liberalizácia a odbúravanie sociálneho štátu predstavovať ako ekonomická nevyhnutnosť. Do módy sa opätovne dostali zaprášené Hayekove koncepty a namiesto povojnovej hegemonie sociálnej demokracie zavládla v politickom aj intelektuálnom prostredí ideová hegemonia tzv. neoliberalizmu.

Aj tento posun k neoliberalizmu dosvedčovala politická realita deväťdesiatych rokov, ktorej dominoval Washingtonský konsenzus a ideológia Novej pravice. To je možno jeden z dôvodov, prečo britský sociológ A. Giddens zatrúbil na ústup ľavice od tradičného konceptu sociálneho štátu a opätovne rozprúdil diskusie o zbytočnosti delenia na ľavicu a pravicu. Tentoraz však pre zmenu z opačných dôvodov ako pred štyridsiatimi rokmi Bell. Všeobecný

konsenzus už odrazu nezahŕňal sociálny štát, ale naopak ekonomickú globalizáciu, neoliberálnu modernizáciu a pravicové reformy.¹¹

Keď sa tak človek pozerá na dejiny a s nadhľadom sleduje naparovanie sa rôznych novodobých prorokov, pochopí, že žiaden koniec ideológií nikdy nebol ani nie je na programe dňa. O niekoľko desiatok rokov možno predpokladať, že sa situácia opäť zmení a príde ďalší hlásateľ nového „konca dejín“ či „konca ideológie“ a politická scéna sa možno zhodne na nejakej ďalšej dejinnej či ekonomickej „nevyhnutnosti“. Možno len dúfať, že v tom čase si už ľudia uvedomia, že nemá zmysel veriť žiadnemu dejinnému eschatologizmu, a že ideologické polemiky budú prebiehať neustále, či už v prostredí dominancie takého alebo onakého modelu. Inými slovami, napriek dnešnej dominancii neoliberálnej ideológie nie je ani v súčasnosti jediný dôvod predpokladať, že by táto dominancia mala trvať dlhšie ako niekoľko rokov, maximálne desaťročí. Aj preto má naďalej zmysel uvažovať, ako bude prebiehať vývoj v rámci pravo-ľavého ideového politického zápasu vo svete, v Európe a konkrétne na Slovensku.

Isté je, že ak by sme chceli vystopovať základný ideový rozdiel medzi pravickou a ľavicovou, potom ho zrejme po vzore N. Bobbia môžeme nájsť v hodnote rovnosti.¹² Pravdou však je, že aj hodnota rovnosti prešla určitým vývojom, respektíve – aby sme boli presnejší – aj jednotlivé politické prúdy dnes nazerajú na hodnotu rovnosti inak ako v minulosti. Zatiaľ čo v minulosti boli ľavicové strany odhodlané obhajovať aj výsledkovo chápanú hodnotu rovnosti (komunistické strany hlásali egalitársku spoločnosť a sociálnodemokratické strany obhajovali vyrovnávajúce mechanizmy univerzalistického sociálneho štátu), dnes sa ľavicové strany zväčša uspokojujú s extenzívnejším chápaním rovnosti príležitostí (často používanou je hlavička „rovnosť šancí“). Presnejšie by bolo hovoriť o ideologickom posunu celej ľavice. Zatiaľ čo komunistická ľavica dnes už neobhajuje socializmus, resp. iný model egalitárskej spoločnosti a uspokojuje sa s hlásaním extenzívneho sociálneho štátu, sociálnodemokratická ľavica dnes už neobhajuje univerzalistický sociálny štát škandinávského typu, no uspokojuje sa s anglosaským typom sociálneho štátu ako minimálnej siete a hlása investície do vzdelania ako nevyhnutnej podmienky pre rovnosť šancí.

Posun nastal aj na pravej strane spektra. Zatiaľ čo pri vzniku Novej pravice v osemdesiatych rokoch, kedy svoj najväčší boom zažil tak reaganizmus ako thatcherizmus, bolo pre pravicové strany typické oslavovanie nerovnosti ako stimulujúcej zložky spoločenského vývoja, dnes sa už aj pravica odhodlala akceptovať hodnotu rovnosti a takisto

¹¹ Pozri Heywood, A.: Politologie. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, s.84

¹² Pozri Bobbio, N.: Pravice a ľavice. CDK, Brno 2003

hovorí o rovnosti príležitostí, hoci túto hodnotu chápe veľmi oklieštene a čisto formálne. Zatiaľ čo politické spektrum zasiahol za posledné dekády dvadsiateho storočia prudký posun doprava, dnes sa centrálny bod politických diskusií ustálil na priestore, ktorý akceptuje ako svoje ťažisko hodnotu rovnosti príležitostí. Preto aj neoliberálne a neokonzervatívne strany museli zastaviť svoj výlet do radikálnych pravicových vôd a vrátiť sa k priestoru, kde sa ustálila politická diskusia.¹³

Skutočnosť, že ťažisko politickej diskusie dnes osciluje okolo rovnosti príležitostí, môže nájsť svoje symbolické potvrdenie aj v tom, že Európska únia zasvätila rok 2007 práve rovnosti príležitostí pre všetkých, a teda myšlienke, že každý by mal mať otvorené dvere na to, aby vlastným úsilím a rozvíjaním svojich schopností dostal šancu na vzdelanie, osobnú seberealizáciu, dôstojné životné podmienky a osobnostný rast. Rovnosť príležitostí je kľúčová idea a v mnohom vystihuje to, čomu sa hovorí sociálna spravodlivosť. Sociálna demokracia však zastáva názor, že aby sme rovnosť príležitostí nechápali iba ako formálne a plané gesto, musíme sa zamyslieť, ako túto myšlienku naplniť. Musíme zvážiť, čo je to skutočná rovnosť v príležitostiach. Inými slovami, sociálna demokracia sa pýta, či skutočne stačí, aby sme iba otvorili dvere pre všetkých, keď vieme, že za týmito dverami stojí na jednej strane povedzme mladý vzdelaný zdravý muž s dobrým rodinným a finančným zázemím a na druhej strane ľudia bez vzdelania, ľudia hendikepovaní, ľudia bez rodinného zázemia, ľudia bez finančných a sociálnych istôt? Sociálna demokracia sa pýta, či stačí, aby sme otvorili dvere a akože férovo odkázali všetkým týmto ľuďom: „nech sa páči, slobodne súťažte na voľnom trhu, uvidíme, kto vyhrá?“ Podľa umiernenej ľavice povedať všetkým týmto ľuďom rovnaké slová, že „trh dáva také isté šance jednému aj druhému“ nie je férové. To nie je rovnosť príležitostí. Je to akoby sme do kletky zavreli vlka a ovcu a povedali, že obaja majú rovnú príležitosť zjesť jeden druhého.

Západné európske krajiny po druhej svetovej vojne pochopili, že nestačí, aby sa štát iba prizeral tomu, ako na voľnom trhu akože slobodne a férovo súťažia „vlci a ovce“. Po roku 1945 sa v Európe našla zhoda na modeli sociálneho štátu. A jednou z kľúčových myšlienok sociálneho štátu bolo dať skutočnú príležitosť všetkým ľuďom, dať im sociálne istoty a vytvoriť podmienky pre naozajstnú férovosť. Tuto niekde začína politický zápas za rovnosť príležitostí, resp. zápas sa rovnaké šance pre všetkých. A tento politický zápas sa netýka iba

¹³ Ak by sme chceli použiť terminológiu G. Sartoriho, použili by sme na pomenovaní základného rozporu medzi dvoma interpretáciami rovnosti príležitostí výrazy rovnosť možností (ako otvorenosť talentom) a rovnosť príležitostí (ako rovná štartovacia čiara). (Pozri bližšie Sartori, G.: Teória demokracie. ARCHA, Bratislava 1993, s.346-350)

prístupu k vzdelaniu či formálnej rovnosti. Ten sa týka aj sociálnej politiky štátu a férových podmienok spoločenskej kooperácie.

Keď totiž hovoríme o rovnosti príležitostí, hovoríme o takzvanej rovnej štartovacej čiare pre všetkých, pretože súťaž, v ktorej jedni začínajú s hendikepom a druhí s výhodami, jednoducho nie je férová. A to sa týka aj trhu práce. Výstižne to vyjadril A. Heywood: „Nerovnosti, ktoré plodia spoločenské okolnosti ako napríklad chudoba, bezdomovecstvo alebo nezamestnanosť, sú z morálneho hľadiska nesprávne, pretože niekomu dovoľujú začať závod v polovici trate už vo chvíli, keď iní bežci možno ešte ani nedorazili na štadión.“¹⁴ Ako možno nadviazať: zrejme nie je v silách žiadnej spoločnosti, aby dokázala úplne všetkých občanov postaviť do rovnakej východiskovej pozície, aby bol závod celkom spravodlivý. Keď už však nič iné, prinajmenšom by sme sa podľa sociálnej demokracie mali snažiť dostať tých najzraniteľnejších aspoň na ten pomyselný štadión.

Základný predpoklad argumentácie sociálnej demokracie spočíva v skutočnosti, že sa odmieta na spoločnosť iba ako na jedno veľké trhovisko, na ktorom medzi sebou súťažia izolovaní jednotlivci. Spoločnosť a moderná ekonomika je podľa ľavice postavená na spolupráci a na kooperácii. To však neznamená, že ľavica na spoločnosť hľadá sentimentálne či romanticky. Naopak, ľavica hovorí o kooperatívnom mechanizme, ktorý zaručuje každej spoločnosti vyššiu ekonomickú produktivitu – o deľbe práce. Niet pochyb, že bez takto ponímanej kooperácie by bola každá ekonomika zúfalo neproduktívna a nevytvárala by žiaden prebytok. To, že dnes napríklad úspešný podnikateľ s IT dosahuje enormné zisky je možné aj preto, že sa môže plne venovať svojmu biznisu. To by nemohol, ak by nebolo deľby práce – ak by niekto iný v spoločnosti nezasial pšenicu, nenapiekol chleba, nestaval domy, nevzdelával jeho deti, nevyrábal príslušenstvo do domácností a tak ďalej. Slovom, spoločnosť funguje na vzájomnej deľbe práce a len vďaka tomu môže dosahovať rast.

Čo je však pre ľavicu najpodstatnejšie, tento kooperatívny mechanizmus musí byť výhodný pre všetkých. Ak sa pekárovi nebude vyplácať piecť chlieb, ak sa farmárovi nebude vyplácať siať pšenicu, ak sa učiteľovi nebude vyplácať vzdelávať deti, ak sa zamestnancovi fabriky nebude vyplácať vyrábať domáce príslušenstvo, tak nemožno hovoriť o vzájomne výhodnej kooperácii. Ak jeden segment v spoločenskej kooperácii dosahuje obrovské zisky a druhý segment živorí, nejde o férovú spoluprácu. Ak pekár zarobí niekoľko tisíc a obchodný reťazec niekoľko stovák tisíc, tak sa môže pekár legitímne pýtať: „je to férová kooperácia?“

¹⁴ Heywood, A.: Politická teorie. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2005, s.247

Aké môže mať dôsledky, ak je spoločenská spolupráca neférová a nevýhodná? Stačí sa pozrieť, koľko hromadných štrajkov zamestnancov sa odohralo v Európe počas dvadsiateho storočia. Štrajk zamestnancov pritom nie je nič iné, ako ukážka toho, ako by to vyzeralo, ak by si odrazu istá sociálna skupina povedala, že viac nebude prispievať k spoločenskej kooperácii, pretože sa jej to nevypláca. Je to zároveň jasný dôkaz toho, ako škody to môže narobiť ekonomike. Preto dnes podľa ľavice nemožno len tak mávnuť rukou a povedať si: „ja sa budem starať iba o svoj vlastný biznis, mne trh vyhovuje.“ V modernej spoločnosti, ktorá stojí na sociálnej kooperácii a deľbe práce, je jednoducho nevyhnutné, aby sa táto kooperácia a deľba práce vyplácala všetkým. A to, ako sa ukázalo, nedokáže zariadiť voľný trh. To môže zariadiť len sociálna dohoda medzi účastníkmi trhu a sociálne spravodlivé prostredie. Mechanizmu, ktorý tento proces manažuje, sa hovorí sociálny štát.

Sociálny štát však nie je produktom politiky nekompromisných socialistov, ľavičiarov, sociálnych demokratov alebo nebodaj komunistov. Nebola to iba sociálna demokracia, ktorá stála pri zrode povojnového sociálneho štátu. Zoberme si príklad Nemecka. Model nemeckého sociálneho trhového hospodárstva po druhej svetovej vojne bol produktom kresťanských demokratov. Nemecký sociálny štát, postavený na sociálnom partnerstve zamestnávateľov a zamestnancov, vytvorili takí politici, respektíve ekonómovia ako L. Erhard alebo A. Müller-Armack. Pozrime sa napríklad na Švédsko. Tam bola samozrejme úloha sociálnych demokratov omnoho významnejšia. Ale ani švédsky sociálny štát nebol iba produktom dominantnej pozície sociálnej demokracie. Na sociálnom trhovom modeli sa vo Švédsku zhodla celá politická scéna a vášnivo ho podporovala dokonca aj kresťanská demokracia a liberáli. K výslednej dohode prispel predovšetkým inštitút sociálneho partnerstva a vôľa podnikateľskej sféry zapojiť sa do projektu, ktorý vytvoril spravodlivejšie podmienky pre všetkých. Skrátka, sociálny štát bol výsledkom konsenzu. A to isté platí aj pre Dánsko, Nórsko, Francúzsko, Taliansko, slovom, pre celú západnú Európu. Celá Európa sa zhodla na tom, že trh nemožno vnímať ako cieľ; že trh je len nástrojom na to, aby rástla ekonomika a hlavne - aby sa výsledky tohto rastu odzrkadlili na zvýšenej životnej úrovni všetkých občanov. Jedným slovom, všetky európske krajiny a všetky európske strany, či stredo-ľavé alebo stredo-pravé, sa po druhej svetovej vojne zhodli na tom – aby som sa vrátil k svojej metafore – že nie je možné nechať vlky a ovce v tej istej kletke a tváriť sa, že je to fér; že všetko je v poriadku.

Medzi neoliberalnými teoretikmi niekedy prevláda názor, že sociálny štát je prežitok, moralizovanie či prehnaný súcit. Ale keď sa zamyslíme, aké dôvody viedli ešte kedysi dávno pruského kancelára O. von Bismarcka či britského premiéra H. Asquitha k vytvoreniu prvých

inštitúcií sociálneho štátu, určite nešlo o žiaden altruizmus či svätuškárstvo. Týmto politikom naopak išlo o účinnejšiu armádu a hlavne výkonnejšiu ekonomiku. A ako bolo jasné už Bismarckovi či Asquitovi, výkonnejšia ekonomika nie je možná bez vzdelanej a kvalifikovanej pracovnej sily. Výkonná ekonomika nie je možná, keď zamestnanci pracujú na hranici chudoby, keď nemajú žiadne sociálne istoty, keď pracujú v podmienkach pod ľudskú dôstojnosť. Pretože, jednoducho, za takýchto podmienok pracujú neproduktívne. A v tom je jedna z ústredných ekonomických logík sociálneho štátu.

Ďalší dôvod pre vznik sociálneho štátu demaskoval J.M. Keynes. Načo budú súkromné firmy vyrábať tovary, pýtal sa, keď si ich zamestnanci nebudú môcť dovoliť kúpiť? Inak povedané, fenomény ako nízke mzdy, nezamestnanosť či chudoba neprospievajú nikomu, ani podnikateľom. Aj preto Keynes tvrdil, že pre zdravú ekonomiku je nevyhnutná regulácia trhového prostredia a sociálna politika štátu na zabezpečenie – kúpyschopnosti obyvateľstva. Keynesovi pritom nešlo o žiadne socialistické moralizovanie. Išlo o praktické rady pre ekonomickú politiku.

Ani britský konzervatívny premiér B. Disraeli ešte v 19. storočí nepristúpil k sociálnym reformám pre nejaký dramatický zmysel pre solidaritu, ale jednoducho preto, lebo sa obával sociálnych nepokojov. Bolo mu jasné, že podmienkou zdravej ekonomiky je zároveň sociálna stabilita. Tá sa nedá zabezpečiť, pokiaľ budú medzi ľuďmi existovať neférové podmienky a priepastné sociálne rozdiely. Skrátka, stabilita spoločnosti trpí, ak štát toleruje chudobu a vylúčenie. Stabilita spoločnosti trpí, ak štát nepodporuje skutočnú férovú rovnosť príležitostí.

A napokon, aby som ukončil úvahu o vzniku sociálneho štátu, nemožno nepripomenúť, že sociálny štát vznikol aj kvôli hodnote ľudskej slobody. Pretože ťažko hovoriť o niekom, kto nemá peniaze a sociálne istoty, že je celkom slobodný. Reálne totiž takýto človek nemá takmer žiadnu šancu uspieť. S týmto pozitívnym chápaním slobody a skutočných príležitostí prišli moderní liberáli, či už J.S. Mill, L. Hobhouse, J. Dewey, T.H. Green a mohol by som pokračovať najvýznamnejšími liberálmi dneška J. Rawlsom, R. Dworkinom či nositeľmi Nobelovej ceny za ekonómiu A. Senom, J. Stiglitzom či E. Phelpsom.¹⁵

¹⁵ Pozri bližšie Heywood, A.: Politická teória. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2005, s.262-265. Pozri tiež Rawls, J.: Collected Papers. Harvard University Press, Cambridge 2001; Phelps, E.S. (ed.): Economic Justice. Penguin Books Ltd., Baltimore 1973; Sen, A.: Inequality Reexamined. Oxford University Press, New York 1995; Sen, A.: On Economic Inequality. Oxford University Press, New York 1997; Stiglitz, J.E.: Jiná cesta k trhu. Hľadanie alternatívy k súčasnej podobe globalizácie. PROSTOR, Praha 2003; Hobhouse, L.T.: Liberalizmus. Kalligram, Bratislava 2002; Dworkin, R.: Kedyž sa práva berou vážne. OIKOYMENH, Praha 2001; Dewey, J.: Rekonštrukcia liberalizmu. Kalligram, Bratislava 2001 atď.

Ak sa teda zamyslíme nad hodnotovým rámcom politickej ľavice, vidíme, že ide o racionálne volanie po inštitúcii sociálneho štátu a je možné predpokladať, že tejto agendy sa či už komunistická ľavica alebo sociálnodemokratická ľavica nevzdá ani v najbližších troch dekádach. Pravda, situácia sa s nástupom globálneho kapitalizmu predsa len zmenila. Tento vývoj veľmi presne reflektuje politika Novej pravice. Podľa jej ideológov je model globálneho liberalizmu založený na tzv. „stávke kapitálu“. Tá vyplýva z niekoľkých jednoduchých predpokladov: po prvé, že hospodársky rast a zamestnanosť sú závislé na súkromných investíciách a tie zase na očakávanej miere zisku; po druhé, že ak sa chcú vlády udržať pri moci, musia vytvárať čo najpriateľnejšie prostredie pre kapitálové investície. Za situácie, keď štáty môžu stále menej samostatne regulovať svoju úverovú politiku bez toho, aby brali ohľad na medzinárodné prostredie, čoraz viac sa dostávajú do pozície rukojemníkov ziskovej logiky medzinárodného kapitálu a jeho vlastníkov a manažérov. Jedinečným príkladom tohto procesu je odliv kapitálu z Francúzska po nástupe socialistickej vlády F. Mitteranda roku 1981. Vhodným príkladom je aj vplyv Medzinárodného menového fondu na krajiny tretieho sveta a postkomunistickej Európy v 80. a 90.rokoch minulého storočia, ktorý globálnemu kapitálu umožňoval prístup do ich národných ekonomík. Za daných okolností imperatív ekonomického rastu neobmedzuje iba snahy národných štátov o vyrovnanie sociálnych nerovností, ale eliminuje aj demokratický proces, pretože globálny liberalizmus síce ponecháva liberálno-demokratické práva neporušené, no minimalizuje šance občanov ovplyvniť udalosti vo svojich krajinách – voľba ekonomicko-politických alternatív sa totiž redukuje na hľadanie stratégií schopných pritiahnúť čo najviac kapitálu.¹⁶

Pravicové strany sa snažia kopírovať logiku globálneho liberalizmu a vhodným daňovým prostredím (t.j. nízke dane) lákať zahraničné investície. Tým sa samozrejme spreneverujú financovaniu sociálneho štátu, no ako príslub budúcnosti vidia rast zamestnanosti (hoci tvorenej lacnou pracovnou silou a voľnými, neistými pracovnými pomermi) a ekonomický rast (hoci jeho rozdelenie je veľmi neúmerné). Takáto agenda bude zrejme dominantná na pravej strane politického spektra aj do roku 2030, aj keď jej intenzita bude závisieť od konkrétnych politických, ekonomických a sociálnych trendov.

Nech je hodnotový rámec ľavice akokoľvek legitímny, prostredie globálnej ekonomiky objektívne nahráva skôr pravici. Jej politika je v rámci logiky globálneho kapitalizmu ekonomicky efektívnejšia. Sociálne je však devastujúca. Aj preto možno aj naďalej očakávať, že tak ako počas druhej polovici dvadsiateho storočia v západnej Európe, aj

¹⁶ Pozri bližšie Barša, P., Císař, O.: *Levice v postrevoluční době*. CDK, Brno 2004, s.95-96

v najbližších dekádach bude dochádzať k striedaniu ľavicových a pravicových strán pri moci. Ľavicové strany budú prinášať sociálnu únosnosť, pravicové strany ekonomickú únosnosť.

Problém globálneho kapitalizmu však umocňuje aj fenomén, ktorý v súčasnej intenzite nie je dvadsiatemu storočiu vlastný. Je to fenomén globálnej environmentálnej krízy. Pokiaľ sa v rámci globálneho sveta nepodarí nájsť riešenia na zastavenie krízového vývoja v tejto oblasti, možno očakávať už v krátkej budúcnosti výrazné turbulencie. Isté je, že význam zelených strán bude narastať, hoci pokiaľ ich agendu prevezmú sociálnodemokratické strany, nemusí ísť o prekonanie pravo-ľavého politického spektra.

Ďalšie globálne témy, ktoré sú čoraz aktuálnejšie v ideovom smerovaní politických strán, sú kultúrny a náboženský konflikt medzi svetovými komunitami (napr. islam), fenomén terorizmu, ale aj rastúce nespokojnosť chudobného Juhu proti politike bohatého Severu. Všetky tieto témy môžu mať dosah na rastúci význam radikálnych strán či už na ľavej strane politického spektra (neokomunistické strana a združenia alter-globalistickej ľavice) alebo na pravej strane politického spektra (populistické, xenofóbne a neofašistické strany).

Do roku 2030 teda možno očakávať určité turbulenciu na politickom spektre Slovenskej republiky odrážajúce turbulencie vo svete. Turbulencie sa však nemusia týkať iba politických strán. Do politického boja totiž na Západe čoraz častejšie zasahujú aj rôzne formácie tretieho sektora, ktorých vplyv na politiku môže rásť spolu s narastajúcou globálnou krízou (pokiaľ dôjde k vážnym ekonomickým turbulenciám, napríklad k hospodárskym krízam, ku kríze špekulatívneho kapitálu či k vojnovým konfliktom, globálna kríza môže mať nepredvídateľne dramatické dôsledky). Hovoríme predovšetkým o takzvanom alter-globalistickom hnutí, resp. o hnutí tzv. Novej ľavice. Počiatok príbehu novej ľavice možno nájsť vo formovaní sociálnych hnutí šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov. Išlo o hnutia ekologické, mierové, regionalistické, feministické, hnutia sexuálnych, etnických a iných kultúrnych menšín či hnutia nekonformnej mládeže a jej „kontrakultúry“. Spolu s týmito sociálnymi hnutiami narastá posun k postmaterialistickej orientácii, ktorá vychádzala z posunu od dôrazu na uspokojenie materiálnych potrieb ku kvalitatívnym požiadavkám participácie a osobnej autonómie, kontroly pracovného procesu, sebarealizácie, identity a sebaúcty.

Dôraz na nezávislosť, samosprávu a sebarozvoj pracovníkov – na individuálne a kolektívne sebaurčenie a sebarealizáciu – bol typický aj pre nové sociálne hnutia, v ktorých sa ľudia búrili proti svojej redukcii na klientov sociálneho štátu a konzumentov tovaru, proti svojej infantilizácii profesionálnymi expertmi atď. Niektoré americké hnutia sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, niekedy označované súhrnnou nálepkou „nový populizmus“ (napr.

New Citizen Movement), upozorňovali svojím odporom proti vyvlastňovaniu svojej životnej autonómie štátom, trhom, mediálnou popkultúrou a expertmi.¹⁷ Posun v debata o sociálnej spravodlivosti od politickej a ekonomickej nerovnosti k otázke identity súvisel v ľavicovom sociálnom hnutí nielen s dielami frankfurtských teoretikov ako boli H. Marcuse, E. Fromm, M. Horkheimer či T. Adorno, ale aj s menami otvorene marxistických teoretikov ako A. Gramsci či L. Althusser.

Obaja posledne spomínaní autori dokazovali, že dogmaticky chápaný historický materializmus je neopodstatnený a politická moc nevyviera iba z ekonomickej základne, ako si myslel K. Marx, ale udržuje sa tiež vďaka sociálnym a kultúrnym praktikám, zaradovanými ortodoxnými marxistami pod kategóriu nadstavby. Podľa talianskeho marxistu Gramsciho je ohnisko týchto praktík oblasť „občianskej spoločnosti“: v nej sú politická sféra organizácie násilia a ekonomická sféra organizácie výroby doplnené kultúrnou sférou organizácie symbolov, ktorých prostredníctvom chápu jednotlivci a ich skupiny seba samých a okolitý svet. Na Gramsciho nadviazal v šesťdesiatych rokoch Althusser, keď inštitúcie, ktoré operujú v tejto tretej sfére - cirkvi, školy, odbory, médiá – nazval „ideologickými aparátmi“, ktoré reprodujú panstvo buržoázneho štátu špecifickými kultúrnymi prostriedkami – a to tým, že vytvárajú identitu jeho poddaných.¹⁸

Nové sociálne hnutia však v mnohom obzory marxizmu prekročili. V samotnej otázke identity prestali klásť dôraz na triednu identitu, resp. identitu vyplývajúcu z miesta v sociálnej del’be práce, ale naopak, odkazujú k iným . kultúrnym či svetonázorovým – typom identifikácie – gay, hispánec, bretonec, moslim, „priateľ Zeme“ atď.¹⁹ Nástup postmaterialistických sociálnych hnutí naštrbil povojnový konsenzus politickej teórie aj praxe, že politika je predovšetkým bojom o rozdelenie tovarov a služieb, t.j. permanentným sporom o to, kto dostane čo, kedy a ako. Nové hnutia mieria za tento obzor, keď žiadajú rovnosť pohlaví a rás, mier a ochranu životného prostredia a právo na ekologicky relevantné informácie, rovné uznanie menšinových sexuálnych a kultúrnych identít a životných spôsobov, právo kontroly nad vlastným telom, zastavenie využívania jadrovej energie pre civilné a vojenské účely atď. Ich programom nie je presadzovanie záujmov, spojených s prevládajúcou životnou formou, ale premena tejto životnej formy. Noví politickí aktéri takto doplňujú politiku *dostávania* (getting) politikou *stávania sa* (becoming).²⁰ Od politiky politickej nerovnosti (liberalizmus) sa dospelo k boju proti nerovnosti ekonomickej

¹⁷ Pozri bližšie ibidem, s.103-119

¹⁸ Pozri ibidem, s.5-6

¹⁹ Pozri ibidem, s.105

²⁰ Pozri ibidem, s.71

(socializmus) a od nej k zápasom proti nerovnostiam založeným na odlišnej skupinovej identite (emancipácia etník, národov, rás, žien, sexuálnych menšín, fyzicky a duševne handicapovaných, mládeže, detí atď.).²¹ Do popredia sa dostala aj problematika ľudského uznania, ktorá doplnila apel na sociálnu spravodlivosť. Z predpokladu uznania vyplýval dôraz na politiku diferencie. Podľa tohto poňatia má byť každý človek uznávaný pre svoju jedinečnú identitu. Základom je argument, že práve táto zvláštnosť bola doposiaľ univerzalistickými ideológiami prehliadaná, opomínaná a asimilovaná dominantnou identitou, resp. identitou opierajúcou sa o väčšinu.²² Postmoderná ľavicová teda začala klásť dôraz na uznanie zvláštnosti a odklon od prevládajúceho životného štýlu. Otázka identity sa teda dostala medzi kľúčové východiská politiky aj z hľadiska problematiky spoločenských menšín. Podstatné z hľadiska politiky identity je prekročenie normatívneho horizontu zásady rovnosti šancí (rawlsovský liberalizmus) aj zásady výkonu (nozickovský neoliberalizmus). Ide o získanie rešpektu pre kultúrne praktiky sociálnych menšín, chápaných ako hodnotu samo osebe. K týmto cieľom smeruje tak komunitaristická kritika liberalizmu ako aj prax ľavicových sociálnych hnutí. Na jednej strane teda môžeme vidieť apel komunitaristov na zohľadnenie identity spoločenstva pri teoretických úvahách nad hodnotami spoločnosti, vrátane spravodlivosti, na druhej strane možno otázku identity rozmeniť na drobné a nájdeme výzvu niektorých komunitaristov, ale aj mnohých ľavicových sociálnych hnutí, aby sa otázka identity vzťahovala najmä na problém uznania menšinových kultúr.

Komunitaristická argumentácia však nie je rozhodne bezproblémová. Najmä konzervatívnejší nádyh niektorých komunitaristov (napr. A. MacIntyre) je trňom v oku viacerých racionalistov. Ako kriticky upozorňuje K.A. Appiah, komunitaristický model, spoliehajúci sa na neproblematické preberanie spoločenskej identity má svoje slabiny. Appiah píše: „Svoje Ja utvárame z množstva možností, ktoré nám sprístupňuje naša kultúra a spoločnosť. Robíme výber, ale neurčujeme možnosti, z ktorých si vyberáme. To vyvoláva otázku, do akej miery by sme mali uznávať autenticitu v našej politickej morálke.“²³ Na názory komunitaristov odpovedá aj jeden z najvýznamnejších európskych súčasných racionalistov J. Habermas, podľa ktorého zas správne chápaná teória práv nie je v žiadnom prípade slepá voči kultúrnym rozdielom a otázke identity. Aj liberalizmus uznáva, že osoby sú individualizované iba prostredníctvom zospoločnenšenia. Teória práv túto premisu akceptuje a vyplýva jej z nej práve politika uznania, ktorá chráni integritu jednotlivca tiež v životných

²¹ Pozri ibidem, s.59

²² Pozri Taylor, Ch.: Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání. FILOSOFIA, Praha 2001, s.55

²³ Appiah, K.A.: Identita, autenticita, prežitie: Multikulturální společnosti a sociální reprodukce. In: Ibidem, s.170

súvislostiach, v ktorých sa utvára jeho identita. Žiaden alternatívny model preto podľa Habermasa nie je potrebný.²⁴ Napokon, bol to práve Habermas, ktorý vo svojej mladosti stál na pozíciách frankfurtskej školy, a teda niekde pri koreňoch tzv. Novej ľavice, ktorá otázku uznania identity kultúrnych menšín pokladá za jednu z kľúčových tém modernej politiky. Ďalšia teoretička, inšpirovaná kritickou teóriou frankfurtskej školy, N. Fraserová, sa pokúsila o určité zmierlivé stanovisko medzi liberálnymi racionalistami a komunitaristami. Fraserová síce uznáva komunitaristickú argumentáciu, ale odmieta jej absolutizovanie. Pokúša sa zladit' oba prístupy - prerozdelenie aj uznanie identít. Koncepcia sociálnej spravodlivosti je podľa nej dualistická a spočíva v oboch spomínaných rozmeroch. To znamená, že nemožno opomínať ani otázky distribúcie (rawlsovský a nozickovský problém), ani otázky identity, uznania a diferencie (problém komunitaristov a Novej ľavice).²⁵

Hoci nie je celkom možné odhadnúť spôsoby a formy, akým sa globálny diskusia ohľadom kultúrnych identít, sociálnej spravodlivosti, globalizácie či environmentálnych tém premietne do vývoja na slovenskej politickej scéne, dá sa dôvodne predpokladať, že Slovensko sa týmto otázkam do roku 2030 nevyhne.

²⁴ Habermas, J.: Boje o uznání v demokratickem právním státě. In: *Ibidem*, s.128-129

²⁵ Fraserová, N.: Sociální spravedlnost ve věku politiky identity. Přerozdělování, uznání a participace. In: Fraserová, N., Honneth, A.: *Přerozdělování nebo uznání?* FILOSOFIA, Praha 2004, s.19-142

Záver

Z predloženej analýzy vyplýva, že slovenská politická scéna zaznamenaná na modeli dvojdimenzionálneho politického spektra prejde do roku 2013 vývojom, ktorý postihne predovšetkým politické strany ĽS-HZDS a KDH. Tieto dve politické strany pravdepodobne po roku 2013 nepresiahnu 5% hranicu potrebnú pre vstup do parlamentu. Posilní sa pozícia dvoch veľkých politických strán SMER-SD a SDKÚ-DS. Svoje miesto si uchovajú národné strany SNS a SMK, hoci ich význam sa pravdepodobne zmenší. Do parlamentného politického boja zrejme zasiahnu aj ekologické strany, či už v podobe radikálne ľavicovej alebo sociálno-liberálnej strany.

Vízia do roku 2030 predpokladá, že slovenská politická scéna bude obohatená o ďalšie témy, súvisiace s globálnymi problémami kultúrnych identít a environmentalizmu. Napriek tomu bude dominovať konfliktná línia „práca – kapitál“ v podobe tradičného delenia na ľavicu a pravicu. Oba spomínané prúdy majú aj do budúcnosti všetky predpoklady pre udržanie svojej identity, ako aj svojho významu. Ako vyplýva z analýzy, otázka rôznej interpretácie rovnosti príležitostí, ako aj problematika sociálneho štátu a ekonomickej globalizácie, budú naďalej vytvárať priestor pre existenciu triednej konfliktnej línie.

V prvej kapitole analýzy vo všeobecnosti predstavujem súčasný stav politických ideológií pri využití dvojdimenzionálneho politického spektra. Model dvojdimenzionálneho politického spektra prispôbujem širšiemu využitiu v rámci svojej analýzy.

V druhej kapitole na modeli dvojdimenzionálneho politického spektra poukazujem na predpokladaný vývoj jednotlivých politických strán zohľadňujúc súčasné trendy na Slovensku ako aj vývoj v krajinách západnej Európy.

V tretej kapitole načrtávam politické problémy, ktoré budú pravdepodobne dominovať do roku 2030 na slovenskej politickej scéne. Pristavujem sa pri vybraných problémoch a bližšie ich analyzujem.

Práca predstavuje viacero možných alternatív vývoja, spomedzi ktorých vyberám tie, ktoré považujem za najpravdepodobnejšie.

LITERATÚRA

- Althusser, L.: For Marx. Vintage Books, New York 1970
- Barša, P, Císař, O.: Levice v postrevoluční době. CDK, Brno 2004
- Blackwellova encyklopedie politického myšlení, CDK, PROGLAS/ JOTA, Brno 1995
- Blaha, L.: Sociálna spravodlivosť a identita. VEDA, Bratislava 2006
- Bobbio, N.: Pravice a levice. CDK, Brno 2003
- Dewey, J.: Rekonštrukcia liberalizmu. Kalligram, Bratislava 2001
- Dworkin, R.: Když se práva berou vážne. OIKOYMENH, Praha 2001
- Elster, J., Moene, K.O.: Alternative to Capitalism. Cambridge University Press, New York 1993
- Fiala, P., Mareš, M., Sokol, P.: Eurostrany. Barrister & Principal, Praha 2007
- Fraserová, N., Honneth, A.: Přerozdělování nebo uznání? FILOSOFIA, Praha 2004
- Fromm, E.: Mít nebo být? Naše vojsko, Praha 1992
- Gál, E., Novosad, F.(ed.): O slobode a spravodlivosti (Liberalizmus dnes), Archa, Bratislava 1993
- Gramsci, A.: Spoločnosť, politika, filozofia. Pravda, Bratislava 1988
- Habermas, J.: Dobiehajúca revolúcia. Kalligram, Bratislava 1999
- Hayek, F.: Cesta k nevolníctví. Občanský institut, Praha 1991
- Hayek, F.: Právo, zákonodárství a svoboda. 2) Fatamorgána sociální spravedlnosti. Academia, Praha 1991
- Heywood, A.: Politická teorie. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2005
- Heywood, A.: Politologie. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004
- Hobhouse, L.T.: Liberalizmus. Kalligram, Bratislava 2002
- Horkheimer, M., Adorno, T.W.: Dialectic of Enlightenment. Continuum, New York 1972
- Ivanička, K.: Prognostika. FPVaMV UMB, Banská Bystrica 2000
- Keller, J.: Soumrak sociálního státu. SLON, Praha 2005
- Kis, J.: Současná politická filosofie. OIKOYMENH, Praha 1997
- Kopeček, L.: Politické strany na Slovensku (1989 až 2006). CDK, Brno 2007
- Kymlicka, W.: Liberalism, Community and Culture. Oxford University Press, New York 1991
- MacIntyre, A.: Ztráta cnosti. OIKOYMENH, Praha 2004

Marcuse, H.: Jednorozměrný člověk, Naše vojsko, Praha 1991

Mill, J.S.: O slobode. Iris, Bratislava 1995

Mises, L. von: Liberalismus. Ekopress, Praha 1998

Nozick, R.: Anarchy, State and Utopia. Basic Books, Publishers, Inc., 1974

Phelps, E.S. (ed.): Economic Justice. Penguin Books Ltd., Baltimore 1973

Poulantzas, N.: State, Power, Socialism. VERSO, London, New York 2000

Rawls, J.: Collected Papers. Harvard University Press, Cambridge 2001

Rawls, J.: Teorie spravedlnosti. Victoria Publishing, Praha 1994

Říchová, B.: Přehled moderních politologických teorií. Portál, s.r.o., Praha 2000

Sartori, G.: Teória demokracie. ARCHA, Bratislava 1993

Sen, A.: Etika a ekonomie. Vyšehrad, Praha 2002

Sen, A.: Inequality Reexamined. Oxford University Press, New York 1995

Sen, A.: On Economic Inequality. Oxford University Press, New York 1997

Staněk, P.: Globalizácia svetovej ekonomiky. EPOS, Bratislava 1999

Stiglitz, J.E.: Jiná cesta k trhu. Hledání alternativy k současné podobě globalizace. PROSTOR, Praha 2003

Strmiska, M. a kol.: Politické strany moderní Evropy. Portál, Praha 2005

Strmiska, M. a kol.: Postkomunistické soustavy a politická pluralita. MPÚ – MU, Brno

Sutor, B.: Politická etika, OIKOYMENH, Praha 1996

Svensson, P.: Teorie demokracie. CDK, Brno 1995

Štefunko, M.: Ekonómia slobody. Kalligram, Bratislava 2005

Taylor, Ch.: Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání. FILOSOFIA, Praha 2001

Walzer, M.: Spheres of Justice. A Defense of Pluralism and Equality. Basic Books, Inc., Publishers, New York 1983

http://www.statistics.sk/nrsr_2006/slov/index.jsp?subP=v

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obr.č.1: <i>Dvojdimenzionálne politické spektrum.</i>	6
Obr. č.2: <i>Posuny na dvojdimenzionálnom politickom spektre.</i>	6
Obr. č.3: <i>Slovenská politická scéna na politickom spektre.</i>	9
Obr. č.4: <i>Voličsky najzastúpenejší priestor na politickom spektre.</i>	11
Obr. č.5: <i>Potenciálny vývoj slovenského politického spektra.</i>	12
Obr. č.6: <i>Ideové posuny LS-HZDS.</i>	15
Obr. č. 7: <i>Vízia slovenského politického spektra do roku 2013.</i>	17

ZOZNAM SKRATIEK

ČSSD	Česká strana sociáldemokratická
DKP	Nemecká komunistická strana
KDH	Kresťansko-demokratické hnutie
KKE	Komunistická strana Grécka
KSČM	Komunistická strana Čiech a Moravy
KSS	Komunistická strana Slovenska
L	ľavica
ĽS-HZDS	Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko
P	pravica
PCP	Portugalská komunistická strana
SDE	Strana demokratickej ľavice
SDKÚ-DS	Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana
SF	Slobodné fórum
SMER-SD	Smer – Sociálna demokracia
SMK	Strana maďarskej koalície
SNS	Slovenská národná strana
SPD	Sociáldemokratická strana Nemecka
SYNASPISMOS	Koalícia ľavice a pokroku (Grécko)
SZ	Strana zelených